Turkish Studies - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 7/4, Fall 2012, p. 2939-2992, ANKARA-TURKEY

HASAN RIZÂYÎ VE KÂN-I MA'ÂNÎ İSİMLİ MANZUM SÖZLÜĞÜ

Muhittin TURAN[*]

ÖZET

Türk Edebiyatı sahasında Arapça, Farsça ve Türkçe sözlüklerin varlığı bilinmektedir. Bununla birlikte Eski Türk Edebiyatı içerisinde incelenebilecek manzum sözlükler de bu edebiyatta hiç de azımsanmayacak bir yere sahiptir. Türkiye kütüphanelerinde ve yurtdışındaki kütüphanelerde günyüzüne çıkmayı ve araştırılmayı bekleyen onlarca manzum sözlük bulunmaktadır. Bu sözlükleri tanıtır nitelikte birçok makale, tez gibi akademik yazılar da kaleme alınmaktadır. Her ne kadar istenilen seviyede olmasa da bu alanda yapılan çalışmalar umut vericidir. Anadolu'da yazılan ilk manzum Türkçe-Farsça sözlük olarak kabul edilen Hüsâm b. Hasan el-Konevî (öl. 1399)'nin Tuhfe-i Hüsâmî isimli sözlüğünü Tuhfe-i Şâhidî ve Tuhfe-i Vehbî gibi önemli izler bırakan eserler izlemiş ve manzum sözlükçülük Osmanlı toplumunda önemli tesirler bırakmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde geçen, anlamları tam olarak anlaşılamayan "garip" kelimelerin ve Mevlana'nın Mesnevi'sindeki -bilhassa- Farsça kelimelerin anlaşılmasını ve ezberlenmesini kolaylaştırmak gibi amaçlara yönelik olarak hazırlanan manzum sözlükler, sıbyan mekteplerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu sözlüklerden biri de XVII. Yüzyıl şairlerinden Hasan Rızâyî'nin 1069 / 1659 yılında Farsça-Türkçe olarak kaleme aldığı Kân-ı Ma'ânî isimli eseridir. Bu eserin en önemli özelliği Türk edebiyatında ilk Türkçe-Farsça alfabetik manzum sözlük olmasıdır. Türk dili ve edebiyatına önemli katkılar sağlayacağını düşündüğümüz bu sözlük, taradığımız diğer manzum sözlüklerde bulunmayan Farsça ve arkaik kelimeleri de içerir. Bu çalışmada XVII. Yüzyıl şairlerinden Hasan Rızâyî hakkında bilgi verilmiş ve Türkçe-Farsça manzum bir sözlük olan Kân-ı Ma'ânî isimli eserinin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Manzum sözlük, Kân-ı Ma'ânî, Hasan Rızâyî.

HASAN RIZÂYÎ AND VERSE DICTIONARY NAMED KÂN-I MA'ÂNÎ

ABSTRACT

In the field of Turkish Literature, the existence of Arabic, Persian and Turkish glossaries are known. Furthermore, verse dictionaries to be studied in old Turkish Literature has a considerable amount of worth. In libraries of Turkey and abroad, there are tens of verse dictionaries waiting to be come to light and studied. Academic writings such as

[*] Çukurova Üniversitesi Doktora Öğrencisi, El-mek: muhit_33@hotmail.com

many articles and thesis, having a quality of introducing these dictionaries, are put down on paper. Despite not having the desired level, studies made in this field are hopeful. Known as the first written poetical Turkish – Persian dictionary, the dictionary of Tuhfe-i Hüsâmî by Hüsâm b. Hasan el-Konevî (d. 1399) was followed by the works leaving important trace like Tuhfe-i Şâhidî and Tuhfe-i Vehbî, and poetical lexicography took an important place in Ottoman community.

Verse dictionaries prepared to ease the strange words mentioned in Koran and hadiths, whose meanings cannot be understood exactly and in Mevlana's Masnavi, in particular Persian words to be understood and learnt by heart, were taught at Ottoman Primary School as a course book. One of these dictionaries is Kân-ı Ma'ânî written by the 17. century-poet Hasan Rızâyî in Persian-Turkish. the most important feature of the work is that it is the first Persian – Turkish alphabetic verse dictionary in Turkish literature. The dictionary we consider to contribute remarkably to turkish philology includes Persian and archaic words, not available in other verse dictionaries we have gone through. In our study, we gave information as to Hasan Rızâyî and the transcripted essay of his work named Kân-ı Ma'ânî.

Key Words: Verse dictionary, Kân-ı Ma'ânî, Hasan Rızâyî.

Giriş

Anadolu'da yazılan ilk manzum Türkçe-Farsça sözlük olarak kabul edilen Hüsâm b. Hasan el-Konevî (öl. 1399)'nin *Tuhfe-i Hüsâmî* isimli sözlüğünü *Tuhfe-i Şâhidî* ve *Tuhfe-i Vehbî* gibi önemli izler bırakan eserler izlemiş ve manzum sözlükçülük Osmanlı toplumunda önemli tesirler bırakmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde geçen, anlamları tam olarak anlaşılamayan "garip" kelimelerin ve Mevlana'nın *Mesnevi*'sindeki -bilhassa- Farsça kelimelerin anlaşılmasını ve ezberlenmesini kolaylaştırmak gibi amaçlara yönelik olarak hazırlanan manzum sözlükler, sıbyan mekteplerinde ders kitabı olarak da okutulmuştur. Bu mekteplerden başka tekke, medrese ve dergâhlarda da talim edilen bilgi kaynaklarındandır.

Türkçe-Farsça, Türkçe-Arapça ve Türkçe-Arapça-Farsça olarak kaleme alınan manzum sözlüklerin[1] "hacmi küçük, önemi büyük, ezberi kolay" olması münasebetiyle dil öğretimine önemli katkıları olmuştur. "Tahsil yaşına gelmiş çocuklara yaşlarına ve kabiliyetlerine göre manzum sözlük okutulmuş, talebelere önce Farsça, daha sonra da Arapça öğretilmiştir"[2]. Bu sözlükler aracılığıyla Farsça öğrenen öğrenci aynı zamanda gramer bilgisi, aruz ve şiir tekniği de öğrenmiş oluyordu. Sözlüklerin mesnevi tarzında yazılışı, sözlüğün ezberini hem kolaylaştırıyor hem de bilgi korunarak sonraki nesillere nakli sağlanmış oluyordu. "Arapça sözlüklerin açıklamalarının Farsça olması ve dolayısıyla bu sözlükleri anlamanın yolunun Farsça kelimeleri bilmekten geçtiği düşünülürse, dil öğretiminde Farsçanın yeri daha iyi anlaşılır".[3]

[1] Atabey Kılıç, "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizde Sübha-yı Sıbyan", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 20 (2006/1), s. 67-68.
[2] Yusuf Öz (1996), **Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara s. 52.
[3] Yusuf Öz, a.g.e., s. 49.

Hasan Rızâyî-i Aksarayî

Künyesi "Hazret-i Pîr es-Seyyid Hasan eş-Şehîr bi-Rızâyî ibnü'l-Hâc Abdurrahman el-Aksarayî" olan Hasan Rızâyî (1599-1667) şârih, şâir, mütercim, nâsır ve manzum lügat sahibi olarak çeşitli sahalarda onu aşkın eser ortaya koymuştur.

Hasan Rızâyî hakkındaki bilgiler çeşitli kaynaklarda bulunmakla beraber ayrıntılı olarak onu kendi eserlerindeki bilgilerden tanımaktayız. *Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn* ve *Mahmûdiyye* isimli eserleri bu konuda bize yol göstermektedir. *Kân-ı Ma'ânî, Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi* gibi eserlerinde de hayatı hakkında bazı bilgiler mevcuttur.

Künyesinden de anlaşılacağı üzere Hasan Rızâyî Aksaray'da 1599 yılında dünyaya gelmiştir. Bu konuda incelediğimiz kaynaklar da birleşmektedir[4]. Celveti Tarikatı'na mensuptur. Hayatının sonuna kadar da Celveti şeyh ve dervişleri kendisinin yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Aziz Mahmud Hüdâyî (1541-1628)[5]'nin sadık bağlılarındandır. Bunu eserlerinde dile getirir:

Azîzüm Pîrüm olmuşdur Hüdâyî

Umar irşâd Rızâyî Aksarâyî[6]

İlk tahsilini Aksaray'da yapar ve "Memâlik-i Osmaniyye"de birçok şehir gezer. Gezdiği yerlerdeki şeyh ve dervişlerin sohbetlerine katılır bazılarından da "inâbe" alır. Mesleği kadılıktır. Malatya, Hama, Antakya, Çorum'da bu görevini yerine getirmiştir. Alaşehir'deki kadılığını da şu beytinden öğreniyoruz:

Alaşehre yine olmuşdı kadı

Yapup bu nüshayı itdi recâyı[7]

Tuhfetü'l-Kuzât isimli bir de şer'i kanunları ve kadılıkla ilgili bilgileri içeren eser yazmıştır.

Kendisi Celvetiye Tarikatı'na mensup biri olduğu halde Kâdirilerle birlikte bir dönem, pazartesi ve cuma günleri Kâdiri âyinlerine katıldığını söyler[8].

Denizli'de ilgisi olmayan bir konu yüzünden dört gün süreyle göz hapsinde tutulmak suretiyle cezalandırılmış ve sonra oradan kurtularak Denizli'yi terketmiştir.

Birden çok kişiden "inâbe" aldığını söylemiştik. Bunlardan biri de Akbaba lakaplı Mustafa Efendi'dir[9]. Bu kişi Hasan Rızâyî'nin hayatında farklı bir öneme sahiptir. O da Hasan Rızâyî'nin "bey'at" aldığı ilk kişi olmasıdır. Bu durumu şöyle anlatır:

---

[4] **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Kolektif, AKM Yayınları, c. VII, İstanbul 2007, s. 352; **İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu**, II. Cilt, XVII. Asır, Maarif Vekâleti, İstanbul 1959 Rızâyî mad.; Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 1, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1971, Rızâyî mad.; "Rızâyî Hasan Efendi" **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler**, c.7, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.; Bağdadlı İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifin Esmâ-yı Müellifin ve Âsâr-ı Musannıfîn**, c.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951, s.295.

[5]Aziz Mahmud Hüdâyî Koçhisar'da doğmuştur. Tahsilini İstanbul'da tamamlayarak Bursa'da naiplik ve müderrislik yapmıştır. Üftade namıyla tanınan Muhammed Muhyiddin'e (öl. 1580) intisap etmiştir. Üsküdar'da tekke-mescidini yaptırmıştır. Sultan I. Ahmed ile yakın münasebeti olmuştur. *Divanı*, *Tarikatname, Tecelliyât-ı Hüdâyî, Vakıat* bilinen eserlerindendir. (Geniş bilgi için bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, **Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı**, Erkam Yayınları, İstanbul 1990; Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s. 222-223).

[6]Hasan Rızâyî, **Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn**, İstanbul Belediyesi Kütüphânesi Osman Ergin Yazmaları, No. 41, 4a.

[7]Hasan Rızâyî, **Kân-ı Ma'ânî**, Manisa İl Halk Kütüphânesi, No: 45 Ak Ze 184-1, 38a.

[8]Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye fî Menâkıb-ı Ricâli'l-Bilâd**, Selîmiye Kütüphânesi, İbrahim Hakkı Konyalı, No: 66, 197b.

Aḳbabadan beᶜyat itdük evvelâ

Oldur evvel pîr-i tarîḳat begüm

Muṣṭafādur ol ᶜAzīzüñ ismi bil

Çeşme vü ḫān itdi ᶜimāret begüm

Ḳocaḥiṣār ol ᶜAzīzüñ şehridür

Aḳsarāya ol yaḳın ġāyet begüm

Bil erāżī-i muṭahharadan ol

Anda olmaz ehl-i ḍalālet begüm

Cümlesi mümin muvaḥḥid ḳavminüñ

Ḥamdüli'l-lah şehr ü eyālet begüm[10]

Ḥasan Rızâyî, babasının Hacı Abdurrahman Efendi (984/1576-1049/1639) olduğunu aşağıdaki beyitte açıkça belirtir:

Peder Hacı Efendi Aksarayî

Hüdâ 'avf ide bu yüzi karayı[11]

İlk eğitimini babasının yanında ve çevresinden aldığından ona karşı büyük bir sevgi beslediğini eserlerinden öğrenmekteyiz. Ayrıca Hama'da vazifeli iken cami yaptırdığını ve oradan da hacca gittiğini biliyoruz[12]. Hasan Rızâyî, Hüdâyî ile babasının sayesinde tanışır ve onun himayesine girer[13]. Babasının Hüdâyî'den ricası üzerine mülazım olur[14]. Ayrıca Hüdâyî Hacı Abdurrahman Efendi'nin silsilesinden birinin Celvetiye Tarikatı'na gireceği bilgisini verir. Tabii ki bu Hasan Rızâyî olacaktır[15].

Hacı Abdurrahman Efendi hac yolculuğu sonunda rahatsızlanır ve İstanbul'da M. 1639'da 65 yaşında vefat eder.

---

[9]Mustafa Efendi hakkında bilgilerimiz sınırlı olmakla beraber, kendisinin Aksaray'ın Koçhisar ilçesinde bir han ve çeşme yaptırdığını, Aziz Mahmut Hüdâyî'nin Koçhisar halifesi olduğunu ve Hasan Rızâyî'nin ona büyük sevgi duyduğunu biliyoruz (Hasan Rızâyî, **Tezkiretü's-Sâlikîn**, 9b).

[10] Hasan Rızâyî, **Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi**, Selimiye Kütüphanesi İbrahim Hakkı Konyalı Bölümü, No: 62, 126a.

[11] Hasan Rızâyî, **Tecelliyât**, 135b.

[12]Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye**, 189a. Arapça olan bu Türkçe bölümleri "Mustafa Çağırıcı (2006), **Hasan Rızâyî ve Tezkiretü's-Sâlikîn İle Mahmûdiyye Adlı Eserleri Tahkik ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul" isimli yüksek lisans tezinden alınmıştır.

[13] Hasan Rızâyî, **Tezkiretü's-Sâlikîn**, 7b.

[14] Hasan Rızâyî, a.g.e., 10a.

[15] Hasan Rızâyî, a.g.e., 116a-116b.

Vefât-ı vâlidüm bin kırk dokuzdur
Garîb oldu İstanbul içre bizde[16]

Kerem kıl vâlideyne eyle rahmet
Cemî' müslimîn bula selâmet[17]

Ola âbâ vü ecdâd cümle magfûr
Mekânı cennet ola yoldaşı hûr[18]

Hasan Rızâyî'nin 1056/1647'de doğan ve 15 yaşında vefat eden Muhsin isminde bir de oğlu vardır[19]. Bundan başka çocuklarının olup olmadığı veya isimleri konusunda bilgimiz yoktur. Yalnızca *Mahmûdiyye* isimli eserinde Aksaray'a geldiğinde bütün evladını sağlıkla bulduğunu söylemesi başka çocuklarının da olması ihtimalini doğurmaktadır[20].

Hasan Rızâyî'nin vefat tarihi konusunda bilgilerimiz yetersizdir. Kaynaklarda bu konu ile ilgili kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Sadece *Hediyyetü'l-Ârifîn*'de 1071/1660 tarihi verilmiştir. Bu tarih eldeki verilere uymamaktadır çünkü *Tuhfetü'l-Menâzil fi'l-Menâsik* isimli eseri 1677'de kaleme almıştır. Dolayısıyla bu tarihte sağdır. Bundan sonraki ortaya çıkacak eserlerde bu konu ile ilgili yeni bilgiler elde edilebilir.

Hasan Rızâyî'nin tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

1. Divançe

Eserde Türkçe-Farsça 5 gazel, 1 murabba, 5 müsemmen, 1 muaşşer ve Ali mahlasıyla 12 gazel, 1 murabba, 1 müseddes, 2 muaşşer, 1 terci-bend vardır.

Millet Kütüphânesi Ali Emiri Efendi 545'te kayıtlıdır.

2. Gülistân Şerhi (Cûy-ı Rahmet)

Sâdi'nin meşhur eseri *Gülistân*'ın nazmen şerhidir. 1080/1669'de tamamlamıştır[21]. Nesihle yazılmış ve her sayfada 11 satır vardır. İlk 70 yaprak civarı okunamayacak kadar bozulmuştur. Eserin bilinen iki nüshası,

İstanbul Üniversitesi İbnülemin Kütüphânesi No: 2928

Süleymaniye Kütüphânesi Rüstem Paşa no: 869'da kayıtlıdır.

3. Miftâhü's-Sa'âde

H. 1054/ M. 1645 yılında kaleme alınan eser İmam Busûrî'nin Hz. Peygamber'e naat olarak yazdığı Kaside-i Bürde isimli şiirinin manzum tercümesidir. Hasan Rızâyî bu eseri Müftü Ebû Said Efendi'ye hediye ettiğini söylüyor[22]. Eser Hasan Cankurt tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmaktadır.

---

[16] Hasan Rızâyî, a.g.e., 14a.
[17] Hasan Rızâyî, **Kân-ı Ma'ânî,** 3b.
[18] Hasan Rızâyî, **Tecelliyât,** 135b.
[19] Hasan Rızâyî, **Tezkiretü's-Sâlikîn,** 14b.
[20] Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye,** 195a.
[21] Hasan Rızâyî, **Gülistân Şerhi (Cûy-ı Rahmet)**, Süleymaniye Kütüphânesi Rüstem Paşa, No: 869, 416b.
[22] Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye,** 190a.

Milli Kütüphânesi 06 Mil Yz A 2549

Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmut Efendi 3705

İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi TY 03910'da kayıtlıdır.

4. Kân-ı Ma'ânî

Konuyla ilgili ileride genişçe bilgi verilecektir.

5. Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi

Hasan Rızâyî'nin 1075/1664-1078/1667 yılları arasında yazdığı eser Aziz Mahmud Hüdâyî'nin *Tecelliyât* isimli eserinin nazmen şerhidir. Eser, tarafımızdan yayıma hazırlanmaktadır.

Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmut Efendi Bölümü Nr. 3347, 46a-70b.

Selimiye Kütüphânesi İbrahim Hakkı Konyalı Bölümü no: 62, 126a-137b.

6. Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn

Osmanlı şehirlerinde gördüğü ve sohbetlerinde bulunduğu şeyh ve dervişleri anlattığı bir tezkiredir. Manzum ve mensur bölümler vardır. Eser 1072/1661'de tamamlanmıştır. *Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi* isimli eserden alıntılar vardır. Üzerinde bir yüksek lisans tezi çalışılmıştır[23].

Selîmiye Kütüphânesi İbrahim Hakkı Konyalı No. 64, 140a-155b.

İstanbul Belediyesi Kütüphânesi Osman Ergin Yazmaları No. 41, 1a-37b'de kayıtlıdır.

7. Sad Kelime-i Ali

Hz. Ali'nin yüz sözünün manzum tercümesidir.[24]

Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi İsmail Said I-5266, 1a-8a'da kayıtlıdır.

8. Tuhfetü'l-Menâzil fi'l-Menâsik

Hasan Rızâyî'nin müstensih mi müellif mi olduğu konusu tartışmalıdır. Âdem Ceyhan yaptığı araştırmada eserin Abdurrahman eş-Şâmî'den tercüme olduğunu söylüyor[25]. Söz konusu nüshada 1087/1676 tarihi geçmektedir. Bu da Hasan Rızâyî'nin bu tarihte hayatta olduğunu göstermektedir. Hac yolculuğunun anlatıldığı bu hac seyahatnâmesinde İstanbul'dan Mekke-Medine'ye gelinceye kadarki menziller konu edilmiştir. Ayrıca içerisinde *Binâ-yı Kâbe* isimli Kâbe'nin yapılışını anlatan bir manzume de vardır.

Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Kataloğu Koleksiyon, Üniversite A 249/III'te kayıtlıdır.

9. Tuhfetü'l-Menâzil Tuhfetü'l-Huffâz

Hac yolculuğunu anlattığı başka bir eseridir.

Cambridge Library no: 284, T Or. 662(8)'de kayıtlıdır.[26]

---

[23] Mustafa Çağırıcı (2006), **Hasan Rızâyî ve Tezkiretü's-Sâlikîn İle Mahmûdiyye Adlı Eserleri Tahkik ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
[24] Ayrıntılı bilgi için bkz. Âdem Ceyhan, **Türk Edebiyatında Hz. Ali Vecizeleri**, Öncü Kitap, Ankara 2006, s. 248-252.
[25] a.g.e., s. 248-252.
[26] Menderes Coşkun, **Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 16.

10. Ma'rifetü Tarikati'l-Kâdiriyye

Hasan Rızâyî, Abdülkâdir Geylani'nin evladından Şeyh Şerefeddin'den "tevbe ve hilafet" almıştır. Bu durum Hasan Rızâyî'nin Kâdiriye Tarikatı ile olan münasebetini gösterir. İşte bu eser bu münasebetin bir ürünüdür. Eser elimizde bulunmamakla birlikte eserden *Hediyyet'ül-Ârifîn* ve *İzâhu'l-Meknûn*'da bahsedilmiştir.[27]

11. İlahiyât

İlahilerinin toplandığı eserdir.

İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi İbnülemin no: 2928'de kayıtlıdır.

12. Hasbihâl-i Hükûmet-i Hod Der Baba-yı Atîk

Tek bir kaynakta söz edilen[28] ve kayıt numarası verilmeyen eserin yazılış tarihi 1080/1669 olarak gösterilmektedir. Esere henüz ulaşamadık.

13. Tahkîkât

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi'nde söz edilen eserin nüshası Millet Kütüphânesi no: 545'te kayıtlıdır.

14. Tuhfetü'l-Kuzât

Şer'i kanunları ve kadılıkla ilgili bilgileri içeren eser, yazarın sadece *Mahmûdiyye* isimli eserinde söz konusu edilmektedir. Hasan Rızâyî Hoca Hüseyin Efendi'ye hediye ettiğini söyler. Bu eseri yazarken hiçbir karşılık beklemediğini, eseri kaleme alırken mürekkep ve kâğıt masraflarının olduğunu belirtir[29].

Gedik Ahmet Paşa Kütüphânesi, 17982/2'de kayıtlıdır.

15. Etvâr-ı Seb'a ve Tevfîknâme

Bu iki eser aynı mecmua içerisindedir. 203 yaprak olan bu mecmuada ilaç tarifleri, dualar, söz konusu iki eser, tasavvufla ilgili Farsça bir risale, gazeller, vefkler vesaire vardır. İçerisindeki söz konusu iki eserde Ali ve Rızâyî olmak üzere iki mahlas kullanılmıştır.

Millet Kütüphânelesi 545'te kayıtlıdır.

16. el-Mahmûdiyye fî Menâkıb-ı Ricâli'l-Bilâd

Hasan Rızâyî'nin birçok şehirde gördüğü âlim, kadı ve evliyâ hakkındaki hatıraları anlattığı Arapça eseridir. Ayrıca gördüğü ve duyduğu keramet, latife, siyasi olay gibi diğer bazı konulardan da bahsetmiştir. Ta'lik hatla yazılmış ve müellif hattıdır. Eser 1067/1656'da tamamlanmıştır. Eser üzerinde bir de yüksek lisans çalışması vardır[30].

Selîmiye Kütüphânesi, İbrahim Hakkı Konyalı No: 66, 177a- 198b'de kayıtlıdır.

17. Nüzhetü'l-Ebrâr min Ehli'l-Esrâr

H. 1056/ M. 1646 yılında tamamlanan eser Hasan Rızâyî'nin Aksaray'daki şühedâ, fuzelâ, evliyâ ve sülehâ hakkında verdiği bilgilerden oluşur. *el-Mahmûdiyye fî Menâkıb-ı Ricâli'l-Bilâd*

[27] Bağdadlı İsmail Paşa, **İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ Keşfü'z-Zünûn**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. II, İstanbul 1972, s. 512; Bağdadlı İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifîn**, s. 295.
[28] **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, s. 352.
[29] Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye**, 190a.
[30] Mustafa Çağırıcı (2006), **Hasan Rızâyî ve Tezkiretü's-Sâlikîn İle Mahmûdiyye Adlı Eserleri Tahkik ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

isimli eserden ayrılan yönü, *Nüzhetü'l-Ebrâr*'ın sadece Aksaray ilindekiler hakkında bilgi vermiş olmasındadır.

Selîmiye Kütüphânesi, İbrahim Hakkı Konyalı No: 65, 158a-176b'de kayıtlıdır.

18. Risâle-i Ahkâm-ı Sâl-i Türkân

Yıldızları, günlerin, ayların, güneşin hükmü, hangi kavmin hangi ayları yılbaşı olarak kutladığı, bayram günler, hristiyanların bayram günleri vb konuların anlatıldığı bir eserdir. Nesih hatla yazılmış eseri Hasan Rızâyî 1045/1635'te tamamlamıştır.

Süleymâniye Kütüphânesi Fâtih Bölümü No: 3428'de kayıtlıdır. 100 yaprak.

KÂN-I MA'ÂNÎ

Kân-ı Ma'ânî, Türkçe-Farsça manzum sözlüklerimizden olup eserin bilinen üçü Türkiye kütüphânelerinde, biri de Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Bey Kütüphânesi'nde olmak üzere toplam dört nüshası vardır:

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi, T. 579.

Manisa İl Halk Kütüphânesi, 45 Ak Ze 184-1.

Manisa İl Halk Kütüphânesi, 45 Hk 2717.

Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphânesi Türkçe Yazmaları, R-1871.

Üzerinde çalıştığımız nüsha Manisa İl Halk Kütüphânesi, 45 Ak Ze 184-1 nüshasıdır. Müellifin İstanbul Üniversitesi nüshası hariç diğer üç nüshada eserin yazılış tarihi konusunda verdiği bilgi ittifaken H. 1052/ M. 1644'tür. İstanbul Üniversitesi'ndeki nüshada ise H. 1082/ M. 1671 tarihi kayıtlıdır.

Biñ elli üçde olmış idi naẓmı

Biñ altmış ṭoḳuz idi bu Rıżāyī

Alaşehre yine olmuşdı ḳāḍı

Yazup bu nüsḫa(yı) itdi recāyı

Ḫudā īmānile ḫatm ide āḫir

Duʿā it tārīḫi meded Rıżāyī[31]

"meded Rıżāyī" H. 1069/ M. 1659'u göstermektedir. Bu bilgilerden hareketle şairin Alaşehir'de kadı iken, eserin ilk yazılış tarihi olan M. 1644'ten yaklaşık 15 yıl sonra yani M. 1659'da eseri tekrar istinsah etmiş olduğu sonucuna büyük ihtimalle varabiliriz. Bu nüshada derkenarların eklendiği ve beyit sayılarının arttığını görüyoruz.

Tuhfe-i Şâhidî'ye nazire olarak H. 1069/ M. 1659'da kaleme alınan eser 550 beyitlik Türkçe-Farsça manzum bir sözlüktür. Diğer manzum sözlüklerden farkı, eserin Türk Edebiyatı'nda ilk alfabetik Türkçe-Farsça manzum sözlük olmasıdır. Her harfe, o harfle başlayan Farsça kelimeleri yerleştirmiştir. Tabii olarak bu durum eserden istifadeyi de kolaylaştırmıştır. Bazı Farsça

[31] Hasan Rızâyî, **Kân-ı Ma'ânî**, 38a.

kelimeler Türkçe telaffuza göre yazılmaya çalışılmış, *Tuhfe-i Şâhidî, Tuhfe-i Vehbî* ve *Manzûme-i Keskin* gibi önemli manzum sözlüklerde bulunmayan arkaik ve Farsça kelimelere de yer vermiştir. Az da olsa Farsça kelimelerin üçüncü, dördüncü anlamı kullanılmıştır. Kelimelerin karşılıklarının rahatça bulunabilmesi amacıyla diğer dildeki karşılığı numaralandırılarak verilmiştir. *Kân-ı Ma'ânî*'yi diğer sözlüklerden ayıran bir başka özellik de her manzum parçanın "kıt'a" veya "bahir" yerine "harfü'l-bâ, harfü't-te..." şeklinde manzumenin hangi harfle başladığını belirten bir başlıkla başlamasıdır.

Eser hamdele ve salveleyle başlıyor. Şeyhülislam Yahya Efendi'ye yazdığı 23 beyitlik bir mesnevi ile devam ediyor. Sebeb-i telifte şair Allah'a sığındığını ve ondan yardım istediğini söylüyor. Allahın da onun kalbine Hz. Peygamber'in Allah'tan hiçbir zaman ümit kesilmemesi gerektiği konusundaki hadisini ilham ettiğini bildiriyor. Bu sebeple kaleme aldığı eserini dua ile tamamlıyor.

Hasan Rızâyî eserine, *Uknûm-ı Acem*[32], *Şâhidî*[33] ve *Nimetullah*[34]'tan derlediği kelimeleri de ekler. Sözlüğüne 8 Farsça kelimeyi almadığını söyler. Eserine *Kân-ı Ma'ânî* isminin verilişinde İncizâde Ali Efendi'nin[35] payı olduğunu ve eseri hem ona hem de Şeyh Mahmud Çelebi'ye[36] hediye olarak verdiğini söylüyor. Eserinde kullandığı aruz bahirlerini *Mesnevi*'den aldığını bildiriyor. Manzum parçaların sonunda manzumenin aruzunu yazmasının yanında Farsça'yı bilmenin, sözlük okumanın ve ilim öğrenmenin yararlarından da bahsediyor.

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki, XVII. Yüzyıl müellifi Hasan Rızâyî tespit edebildiğimiz kadarıyla mensur ve manzum 19 eser kaleme almıştır. Hayatı hakkındaki bilgileri de çeşitli kaynaklardan ziyade kendi eserlerinden öğreniyoruz. Asıl mesleği kadılık olan Hasan Rızâyî, mesleği sebebiyle birçok şehir gezmiş, hacca gitmiş, şeyh ve dervişlerle görüşmüş, onların sohbetlerinde bulunmuştur. Kendisini yetiştirdiğini ve ilmin değerini çok iyi anladığını telif ettiği eserlerden görmek mümkündür. Dolayısıyla kültür seviyesi yüksektir. Bu özelliğini, Türk edebiyatında bir ilk olarak kaleme aldığı alfabetik Türkçe-Farsça manzum sözlüğü daha iyi kanıtlar niteliktedir. *Tuhfe-i Şâhidî*'ye nazire olan eser, bünyesinde hemen hiçbir sözlükte bulunmayan arkaik ve Farsça kelimeleri de içermektedir.

[32]Uknûm-ı Acem, XV. Yüzyılda yazılmış Farsça-Türkçe lügatların ilklerindendir.

[33]Bir Mevlevî şeyhi olan Muğlalı İbrahim Dede (ö. 1550) tarafından 1514'ta kaleme almıştır. Tuhfe-i Hüsâmî'ye nazire olarak kaleme alınan eser 61 beyitlik besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i teliften sonra 451 beyittir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Hilmi İmamoğlu, **Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede Tuhfe-i Şâhidî Farsça-Türkçe Manzum Sözlük**, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2006.

[34]"Sofyalı Nimetullah Efendi tarafından hazırlanmıştır. Eser, 1540'ta yazılmıştır. Lugat üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mastarlar, ikinci bölümde genel gramer konuları, üçüncü bölümde ise Derî Farsçasının gramer özellikleri yer almaktadır." Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Akçay (2010), **Osmanlı Dönemi Sözlükçülüğü ve Karahisari'nin Şamilü'l-Lüga İsimli Sözlüğü Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 36.

[35]Bu şahıs hakkındaki bilgilerimiz Hasan Rızâyî'nin *Mahmûdiyye* isimli eserinde verdiği bilgilerle sınırlıdır. Hasan Rızâyî bu şahsın XVII. Yüzyılda yaşamış verimli biri olduğunu, Hasan Rızâyî'ye âlimlerin ve sâlihlerin bulunduğu bir mecliste dua ettiğini söylüyor. Mübarek günlerde onu ziyaret ettiğini de söylüyor (Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye**, 189b-190a).

[36]Hasan Rızâyî, XVII. Yüzyılda yaşamış bu şeyhin salih biri ve İlahi cezbeden nasibi olduğu bilgisini veriyor (Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye**, 178b).

KÂN-I MAᶜÂNÎ

(1a) Bismi'llāhi`r-Raḥmāni`r-Raḥīm
(Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜûlün)

1 Be-nām-ı Ḳādir ü Ḫallāḳ-ı ᶜālem
Ki oldur eyleyen bu ḫāki ādem

2 Sipās ü minnet ü şükr-i firāvān
Aña olsun ki virdi bize ol cān

3 Getürdi bizi ol ketm-i ᶜademden
Vücūd iḳlīmine āb ile demden

4 Hemān dem rızḳımuzı itdi taḳdīr
İdübdür aḥsen-i ḫalḳile taṣvīr

5 Anı bilmek içün geldik cihāne
Budur bāᶜis̱ kim emr-i *künfekān*e

6 Bi-ḥamdi´l-lah getürdük aña īmān
Resūline ṣalāt olsun hezārān

7 Muḥammed Muṣṭafādur şānı *levlāk*
Anuñ ḥürmetine ḫalḳ oldı eflāḳ

(1b)

8 Ẓuhūr-ı nūr-ı pāki evvel anuñ
Daḫı ḫalḳ olmadan nāmı cihānuñ

9 Bi-ḥamdi´l-lah idüpdür aña ümmet
Umarız rūz-ı maḥşerde şefāᶜat

10 Ola yüz biñ selām ol rūḥ-ı pāke
ᶜAdedler ṣaġışınca remle ḫāke

Daḫı aṣḫāb u āline firāvān
Ṣalātile selām her sāᶜat ān

Şehinşāha vire ᶜömr-i dırāzı
Şikārın ala aᶜdā içre bāzı

Ḫalīl İbrāhīm ismi ile mesʿūd
Yire girdi bunuñ devrinde Nemrūd
Zamānında bugün āsūde-ḥālüz
Bi-ḥamdi´l-lah ḳamu ferḫunde-fālüz

Ki oldur mefḫar-ı cümle selāṭīn
Müʾebbed eyle yā Rab anı emīn

Hemīşe gül açılsun gülşeninde
Hezārān olalar ḫurrem deminde

Sitāre-i bülendi ola ber-ter
Ḳamu şehzādesi daḫı muʿattar

(2a)

Bula aʿdāları üstine nuṣret
Ola cümleye ġālib arta ḳuvvet

İlāhī tā ḳıyāmet āl-i ʿOs̱mān
Saʿādetle ola ʿālemde sulṭān

İcābet ide Mevlā bu duʿāyı
Duʿācıdur Rıżāyī Aḳsarāyī

Biñ elli üçde ḳıldum bunı taḥrīr
Anıñçün oldı tārīḫ bil Rıżāyī[37]

Hemīn var eyleye müfti'l-enāmı
Ki men Yaḥyā'ü´l-aʿẓam bunuñ nāmı

Yine aḫfādadur nām-ı şerīfi
Ziyāde ism-i aʿẓam oldı maḫfī

Ḥaḳīḳat bu ʿulūm gencīne miftāḥ
Ki oldur müşkili ḥallāl ü fettāḥ

Yemm-i fażluñ bugün oldur ḫabīri
Rumūz-ı ḥikmetüñ oldur debīri

Yenābīʿ-i keremdür şimdi cārī
Yā cūd ırmaġıdur şīrīn-vārī

[37]Tarih H. 1053/M. 1644 olarak düşülmüştür.

Efendüm ʿilm ü ʿirfānile her dem
Ola maḫdūmı mümtāz ü mükerrem
(2b) Fażīlet-i baġbānı ide ıṣlāḥ
İde her şüphemüz ol daḫı īżāḥ

Nazīri olmaya ol olaydı ʿālem
Feṣāḥatle belāġat üzre dā'im

Dem-ā-dem devleti olsun müebbed
N´ola Mevlā anı itse mü´eyyed

Yine Ḥaḳ itmeye kimseye muḫtāc
Dem-i niʿmetde şebʿān ola her ac

Olaydı cümle fende daḫı kāmil
Yegāne merd ola ʿilmile ʿāmil

Bu bāġ-ı ʿālem içre yine yā Rab
Ola dā´im muʿammer ol müretteb

Nesīb-i pāk cihānuñ müntehāsı
Muvaşşaḥ ibtidā vü intihāsı

Bunuñ taḥrīrine çün oldı rāġıb
Hemān bir necl-i zībā ʿilme ṭālib

Didi Şāhidīde bulmam merāmum
Maḥallinde lüġatler olsa kāmum

Teheccī üzre olsa idi tertīb
Olurdı ġāyetile aña terġīb

(3a) Recāsıyle Ḫudādan istiʿānet
Hemāndem eyledüm itdi iʿānet

Niyāzile baña idince ibrām
Olupdur bu ḥadīs̱ ḳalbüme ilhām

Ḳāle´n-nebiyyü ṣalla´l-lahu teʿālā ʿaleyhi ve sellem:
Men ḳaṭaʿa recā´e men irtecā ḳaṭaʿallahu recā´ehu refī´d-dāreyni. Ṣadaḳa Resūlu´l-lah[38]

Bu mażmūn ḥadīs̱ile şurūʿu
Hemāndem eyledüm budur fürūʿu

Recā idenlerüñ viren recāsın
Bulur dünyā vü ʿuḳbā irticāsın

Çıḳardum Şāhidīden her lüġati
H̱udādan istedüm inʿam-ı Ẕātı

Velī eylemedüm çoḳluḳ emek ṣarf
Telaffuẓ olmadı Fürsde sekiz ḥarf

O ḥarfler nādir ü eks̱er muʿarreb
Revādur anları ʿadd eylesem hep

Birisi s̱e vü ẕel ü ḳāf ü ḥādur
Birisi ʿayn ü ṣād ü ḍād ü ṭādur

(3b)

Getürdüm naẓm içün gāhīce bunda
Luġat kim buldum Uḳnūm-ı ʿAcemde

Ki düzdüm rişte-i naẓmumla anı
Ola nāmı bunuñ **Kān-ı Maʿānī**

Niçe ebyātı baḥr-i Mes̱nevīdür
Ki Mevlānāya ḥubbum maʿnevīdür

Ḥurūf-ı evveledür iʿtibārı
Luġat bulmaḳda çekme intiẓārı

Ne deñlü eyledüm sehv vü ẖaṭāyı
Efendüm eyle ıṣlāḥ u ʿaṭāyı

Gedā Seyyid Ḥasan maẖlaṣ Rıżāyī
Peder Ḥācı Efendi Aḳsarāyī

[38] "Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem dedi ki: Her kim ki bir kulun Allah´tan ümit kesmesine sebep olursa, Allah da sebep olan kişinin ümidini keser. Allah´ın Resulü doğru söyledi."

İlāhī seyyi´ātum ola mestūr
Ḫudāyā fażluñile ola maġfūr

Kerem ḳıl vālideyne eyle raḥmet
Cemīʿ müslümīn bula selāmet

Benüm neslüme virme inḳırāżı
Olasın bu faḳīrden irte rāżı

Beni dünyā vü ʿuḳbā eyle sālim
Hemīşe luṭf eyle ḫōş ola ḥālim

Utandurma meded rūz-ı ḳıyāmet
Duʿāmuz eyle yā Rab icābet

(4a) Oḳıyanlar benüm naẓm u maḳālüm
Ola ġāyetde ʿilm-i Fürsde ʿālim

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Ġaraż ʿarż-ı duʿādur pādişāhum

Ḥarfü´l-elif
(Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilāt)

Īzed Allah āb ṣu gök āsumān
Āferīnende yaradıcı cihān

Ebr buluṭ eşk oldı gözde yaş
Āb-rū yüz ṣuyına di ebrū ḳaş

Tāc efserdür daḫı efsār yular
Ṭoñmış efsürde getür dimekdür ār

Dindi mıḳnāṭīs ṭaşı āhen-rubā
Maʿnā āyā ʿaceb ān-rā aña

Mes̱el[39] efsānedürür efsū yaba
Āsitīn es̱vāb yeñidür gic ūyā

Esnemek esādurur daḫı gibi
Āferīn alḳış nidā ḥarfidür ey

[39] "Türkler ana mes̱el dirler. Ḥikāye maʿnāsına gelür."

Ḥeyf ʿaceb efsūs u efsūndur mekr
Ḳurşun üsrüb (ü) göl oldı āb-gīr

Esb at ester ḳaṭır erzen ṭarı
Deve üştür ārd un īn-sû beri

(4b) Āteş od çaḳmaḳdurur āteş-zene
Āb-gīne şırça gözgü āyīne

Âzmūden ṣınamaḳ bal engübīn
Âşiti yaʿnî barışmaḳ īm bu īn

Âzer āteş yıldız aḫter ez den
Oldı ārāyiş bezek ez-çi neden

Ân-sū öte oldı ḥayrān āsīme
Daḫı çifte ḳoşulan öküz eyme[40]

Āb-dān[41] ḳavıḳ (ü) ḳaṣni engujed
Āşiyān ḳuş yuvası ārī eved

Āzmāyiş ṣınamaḳ āyiş geliş
Bulaşıḳ ālāyiş (ü) koldur ereş

Gergedan erc oldı eşik istān
Üştülümʿ arbede ṭaġ dügün ābān

Oldı āmīḫten ḳarışmaḳ ḫırṣ āz
Āluh ṭavşancıl ḳuşıdur endek az

Īnek işte (vü) atmaḳ endāḫten
Āşinā bilişdür ermek āḫten

Efd (ü) efder ḳardaş oġlı er eger
Âb-dār ṣulıca mīve ey püser

Yüzük engüşterdürür āyīn töre
Geyik āhū yavrısı āhū-bere

[40] "Eyme çifte ḳoşduḳları öküzdür. Ana binā eymeci dirler imiş."
[41] "Âb-dān muṭlaḳā şu maḥalli dimekdür. Ḳavına ve ḳarpuza daḫı āb-dān dirler. Zīrā dāre lafẓı her ismin ki āḫirine ulaşur. Ol ismin maḥalline delālet ider. Serme-dān dimek o ikisi pes her yerde ki ṣu cemʿ ola. āb-dān dirler. ābdest-dān ibriḳ maʿnāsınadur. Niʿmetu'l-lah."

(5a) Bunda getür dimege īn-cā biyār
İlet öte ān-cā bübr peyk üsgüdār

Bezenilmiş şey´e di ārāste
Āhek alçı yapcacıḳ āheste

Daḫı ārāmdur dölenmek est dür
Ehrimen dīv adıdur engeşt kömür

Oldı āmāde yaraḳlanmış ol ān
İstāden[42] yaʿnî gidersin ṭuran

Āb-tābedür gögem enbür ḳıṣac
Āb-keş saḳḳāya dindi ılḳun[43] āc

Oldı evreng ʿizz ü baḫt ü āftāb
Daḫı zībā daḫı taḫt ü māh-tāb

Ān ki o āyed gele īn-est budur
Āb-ı ḫōş-güvār içe siñici ṣudur

Fercüñ iki cānibine isketān
Āb-püşt[44] bil şehvet adı ey civān

Erc devlet (ü) ebrencen bilezik
Üstüḫˇān daḫı kemik ālū erik

Ālet efrāz aşılı āvīḫte
Ḳazanılmış şey´e di endūḫte

Ġalebe enbūh demür şey āhenīn
Īn-çünīn böyledür öyle ān-çünīn

(5b) Daḫı āverden getürmek ey püser
Çenber[45] āhençe vü çirkīn şey āver

Işlamaḳ āġuşten ü mühlet emān
Zārılıḳ efġān hediyye armaġan

[42] "Bir kimesne yolda giderken ṭursa bīstād dirler."
[43] "Ilḳun aġacı ḳırmızı aġacdur ki ... biter. Meşhūrdur."
[44] Metinde "āb-nişīt"
[45] "Çenber bir demürdür ki çeper bez ṭoḳurken bezek enine ṭutarlar ṭoġrı ṭoḳunsun deyü."

Yaʿnī endūzī ḳazanırsın dimek
Mānī-i Naḳḳāşuñ kitābı Erjeng

Üzüm engūr ejdef alıç nār enār
Incḳırıḳ ṭutmaḳ encūġdur ey yār

Āḫīr encām oldı āġāz ibtidā
Bugün imrūz oldı bunlar īn-hā

Ḳaldurmaḳ oldı (di) hem efrāşten
Sigil āzeh (ü) ṣanmaḳ engāşten

95 Zaḫmet āsībdür[46] ʿaḳīm er esterven[47]
Ḥasret āzmān içeriye enderūn

Dindi āşūb fitnedür hem ürki mevc
Kösegi āşūb yüce yer yaʿnī evc

Gövdede şiş olsa āmās dindi bil
Āfitāb oldı güneş īm-sāl bu yıl

Āzerm ḥürmet ʿazīzdür ercümend
Muʿtemed ūsnām ṭamaʿlı āzmend

Şimdi eknūn daḫı dirnek encümen
Ābile çiçek ḳabarcıḳ çıḳsa ten

(6a)

100 Açıḳ efrūz yüce efrāz ḳul eyāz
Ortaḳ enbāz oldı āhīz fitne nāz

Ān-kes ol kimsedür işkel baḳlava
Gelmek āmed ey nicedür ey besā

Büklüm ejeng daḫı muḥkem üstüvār
Feslegen ispergam iç ṭonı izār

Ḫaşıl āhār enderz ıṣmarlamaḳ
Ova āmūndur daḫı esfīd (di) aḳ

[46] "Âsīb doḳuşmaḳ birbirin dile baş urmaḳ."
[47]"Estereng dahi ʿaḳīme dirler."

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
Ḳara yüzüm yā İlāhī eyle aḳ

Ḥarfü΄l-bā
(Müfteʿilün Müfteʿilün Fāʿilün)

105 Büzürg ulu kimse peyāmdur ḫaber
Ḥaḳḳı ḫaber virene peygāmber

Pūr oġul daḫı dinildi (çün) püser
Ḳardaş ile baba birāder peder

Pāy ayaḳ būd idi bīgāne yād
Çoḳ ola bisyār daḫı yel (oldı) bād

Demrene peykār dinür (ü) añ bikār
Bic bider ü cenk ü ṣavaş peykār

Niçe besā çehreye di peyker
Olsa müsāvī di berāber eger

(6b)

110 Yaġmura bārān ü ḳanat bāl ü per[48]
Perde ḥicāb oldı yüce ber-ter

Bıldıra pār hem daḫı ol pār-sāl
Ḳatı ḳoca kimsedürür pīr-zāl

Ḳavż behrāş işe beşşāş[49] öz bezen
Söyle begū ḳarıya di pīre-zen

Git berev (ü) alçaḳa pest ṣıç birī
Peyrev uyucu kişidür bāz girü

Dindi perestār[50] daḫı (çün) ḳara-veş
Būs öpüş çekmege dirler bekeş

115 Oḳı beḫˇān daḫı bekūş dürüş
Betū saña at yelesi daḫı peş

[48] "Ḳanat perr ü bāl yaʿnī ṭayrān ide ḳuşlar ḳanadı. Ḳapu ḳanadı ḳıyās olunmaya."
[49] "Beşşāş işe dimekdür. ʿĀrabī΄de bevl maʿnāsınadur."
[50] "Perestār Türkī'de ṭapmaḳ ve ʿArabī'de cāriye maʿnādur. Bimaʿnā cāriyeye dirler ḳaraya beñzer dimek ḳıyās olunmaya."

Yüñe peşm pehlū eyegi ilet bebr
Ber yemiş(e) mīve pulpuldur büber[51]

Behre[52] naṣīb siñire pey bat ḳaz
Yavrı beççe ṭoġan adı yaʿnī bāz
Bā-tū seniñile olaydum būdem
Bir yire gelmege di berhem şudem

Aş ḳabağı pīkedürür yaḳ besūz
Baḳ benigeh eskiciye pīne-dūz

120 Gör bebīn eyle besāz gül beḫand
Bende ḳula bāzū ḳola nusḥ pend

(7a)

Ütme ḳaṣıl pīşḫūr u dög bekūb
Oyna bebāz bezek olan şey´e pūb

Ṭam ile ṭañ bāmdurur bām-dād
Ṣubḥa yaḳın gicedür olsun bād

Berz toḫum toḫum ekense berzger
Ekdi bekişt al dimege di beḫar

Penç beş ü hem daḫı yigirmi bist
Elliye pencāh ḳarışdur bidest

125 Fā'idesiz bī-hūde barbuṭ[53] ḳopuz
Pūdīnedür naʿne daḫı (di) yarpuz

Yoġun olan seslere dinildi bem
Bişnev işit ṣarmaşıḳ otı beḫm

Buz keçidür çörek otına buġanc
Ḳuzuluca ḥelvāya dinür pürkenc

Daḫı bezm meclis-i şurbe tamām[54]
Ülkere Pervīn (ü) piyāleye cām

---

[51] "Bübere fülfül pülpülü didikleri gibi pulpul daḫı dirler imiş."
[52] "Behre ʿArabī'de naṣīb maʿnāsınadur. Türkī'de … dirler ve ulu dirler."
[53] "Barbuṭ bā'nuñ fetḥi ile ḳopuza dirler."
[54] "Bezm meclise dirler ammā bezm-i diger olınsa meclis-i şurb u ḫamr dimek olur."

Mirrīḫe Behrām dinür yük bār
ʿAdl ile destūre daḫı dindi bār

Bestedürür baġlı vü hem sīne ber
Piste dinür fıstıḳa hem yüce ber

Türkçe gömüldürüke di ber-bend
Arda pes uçmaḳa dinildi perend

(7b) Puḫte di pişmişe daḫı berf ḳar
Ḳaşı dimek arḳamı püştem beḫār

Hem berehīd ḳurtula getür beyār
Daḫı bekün ḳopar anı mīve bār

Arḳa ile sīneye dinildi püşt
Cennet-i aʿlāya dinildi behişt

Daḫı büverzīden özenmek hemān
Arḳa ṭutacaḳ yire di püştivān

Añla besūden dinür (çün) sürmege
Bāften urup daḫı beçīd dirmege

Batduġı yir oldı günün bāḫter
Pertev odur şuʿle-i şems ü ḳamer

Pīşter ileriye vü pester geri
Döşek adı bister ü fāriġ berī

Bā-tū saña daḫı be-men di baña
Hem daḫı be-sūy-ı tū senden yaña

Berde ḳaravaş[55] (vü) di bā çorba[56]
Birike olmaya naṣīb bī-nevā[57]

Oldı baṭar kibr ü hezel bād-zem
Daḫı maraż adına di bād-rem

[55] "Berde ḳaravaş dinür."
[56] "Çorba bā."
[57] "Bī-nevā naṣībsiz dimek olur. Allah Teʿālā ṣaḳlaya."

Pāk-nejād ol kes ola aṣlı pāk
Ḳorḳu ile ġuṣṣaya dinildi bāk

(8a) Pâz ... güz günine pāyīze[58]
Pāk arı arıca şey pākīze

Daḫı helāl-zāde ṣūfī pār-sā
Bā biledür şey degerine bahā[59]

Yıldırıma bīr dinür ḳoca pīr
Oḳ yelegi adına di per-tīr

Pīşedür iş ustalara pīşe-ger
Bī-şerm ödsüz(e) ḫabīs̱ bed-ter

Yelici pūyendedürür put sanem
Ḳurdeşeni marażıdur püştürüm

Çevreye pīrāmūn u pīrūz ẓafer
Baġal dinür ḳoltuḳ u ṭavḳ perker

Bārū[60]görk ḳaplan adına pelenk
Beheme maʿnāsı ḳamu benc(?) benek

Pīşe dinür mīşelige ez besāy[61]
Bez ṭoḳıyan çulḫaya di bāf-bāy

Ḳalḳımaġa bāzī betāz segirt
Ḳalḳı dimek berce iletmege bürd

Ṣayruya bīmār daḫı ḳorḳu(ya) bīm
Ben eyüyem dimege di bihterem

Yaṣa di bāsûk fitile pelek
Ṭas adı pinkān(a) di bāyed gerek

---

[58] "Pâyîze, güz günidür. 'Arabîde harîf dirler."
[59] "Bahā ḳıymet maʿnāsına gelür."
[60] "Bārū görkdür ki ṭopraḳ atarlar. Demirciler ve ḳuyumcular āteş içün istiʿmāl itdikleri ḳıyās olunmaya."
[61] "Besāy ez, yaʿnī sükkeri yāḫūd ʿaseli hīç olmazsa yoġurdı ezüp ayran it, dimekdür."

(8b)

Yaṣṣı ile ene dinildi pehen[62]
Enli pehīn köke daḫı dindi bun

Pula peşīz raḳṣ idene pāy-kūb
Dindi benāz nāzlan āyā raḳṣı ḫūb

Eyüye bih ḳav bene vir (di) bedih
Eyü olan şeye ṣaġa dindi bih

Bes yeter öyle pes ü ḫayli bes
Pīş ileri ṣoñra daḫı oldı pes

Bers yular ḳaşaġı yetmek beres
Pars ʿAcem iḳlīmi alçaḳ pes

Pāy-ı bürehnedür ayaġı yalın
Bed yaramaz behmen odur serd gün

Besleyici cümleyi Perverdigār
Bār-i Ḫudā Ḥażret-i Ḥaḳdur ey yār[63]

Bār aġac ḥāṣılıdur kerre bār
Devleti kāmil kişiler baḫtiyār

Ṣaḳalı ḳabaya dinür belme-rīş
Yaṣdıḳ adı bāliş ü artuḳ (di) bīş

Pūye yel(m)ek perḫev kiler bīd sögüt
Daḫı bed-endīş ḥasūd oldı bed

Bīve ṭul ʿavrata dinür kes beber
Oldı perend ibrişim ü ṭolu pür[64]

(9a)

Pātiledür taba[65] ṭuman pejmile
Beyū dinür yengeye gelin ile

---

[62] "Aġac kökü çiçek kökü …. dimek degüldür."

[63] "Yār nice maʿnāsına gelür. Kerre maʿnāsına dimiş ve yük yaʿnī ḥamāl ve icāzet ve destūr maʿnāsına. Pādişāhlar ḳapusına bār-gāh dirler ve icāzet yeri ve büzürg uludur maʿnāsına. Nitekim aydurlar: Ey Bār-ı Ḫüdā yaʿnī ey ulu Ḫüdā. Ve bārīden lafẓında ṣīġa-yı emr ü ṣıfat gibidür. Niʿmetu'l-lah."

[64] "yaʿnī bir şey ṭutmaḳ, gökden yaġan ṭolu ḳıyās olunmaya."

[65] "yaʿnī Türkçe ṭava dirler."

Dindi vedāʿ eylemege bed-rūd
Ḳuzu bere gök daḫı bīḫ idi būd

Pīse ala nesne ulu büzürgān
Dindi naḳışlıca şey´e pernīyān

Berḫ biraz beḫye lekendeye di
Küpe peyû ḳulluḳ ola bendegī

Bevş riyā daḫı beyābān yaban
Beyū ikiz ḳız ola yā (di) oġlan
Aġıza bedfūz dinür daḫı pūz
Dindi çuvaldūza daḫı pendūz

Oldı yavaş kişi daḫı bürd-bār
Berṭele börk[66] oldı daḫı yaz bahār

Āḫire pāyān ü ṭaʿn peyġār
Penbelice yire dinür penbe-zār

Puta ṭapan kimselere put-perest
Ḫorlamaḳ uyḫuda yaʿnī behest

Pāçīle bir taḫta anı kim giyer[67]
Ayaġına batmaya ḳar ey püser

Bucaḳ adı peygūle belḫem ṣapan
Ṭaşlar atar anıñıla her çoban

(9b)

Kösnük olan oġlana dinildi pār
Ebe ḳarı adıdurur (hem) pīşyār

Yapraġa berg ḳıġ(a) pişk bāng ün
Ulaşa kervān ona peyveste çün

Ḳırlangıç ḳuşı perestû bûbû
İbibik adına dinür ḳoḳu bū[68]

---

[66] "Börk yā ve rānuñ fethi ile bir gūne külāhdur. Dervīşler giyerler."
[67] "Pāçīle bir taḫta imiş. Ḳış, güneş anı ayaġına giyüp ḳar içine gitse batmaz imiş. ʿAcem'de vü Türkistān'da aydurlar imiş: Ḳarda gezüp izleri belürmez imiş."
[68] "yaʿnī rāyiḥa."

Hindī ḥakīm Berhemen pehlī(ye) yan
Pehlivān zūrlu kişi yeg behān

Bāşed olur hem daḫı bil köprü pül
Bāhī vü bā aş adı ṭopuḳ pejūl

Otla beçer pūşīde gizli olan
Yelpezedür bād-bīzen bād-zen

Bīnī burun yelken adı bād-bān
ʿAḳlı giden bī-hūş (u) ṣorḳun bān[69]
Pūsīde di çürüge bed-rām toṣun[70]
Daḫı biḫusbīden uyumaḳ[71] bütün

Miḥnet ü işkencedürür pīc pīc[72]
Bedreḳa bāc oldı yaraḳdur besīc

Baḫsīden yaʿnī zebūn ol bāş
Ḳap macaḳ bār-dān ü bāh eş

Ildırıma buḫnū vü hem ṣar bepīç
Daḫı benūş hem beyā şām pey ü iç

(10a)

İç yagı pīh ṭatlı daḫı bā-mezze
Pençe el ayası kötü bī-mezze

Peje silāḥ yi dimege di beḫūr
Dindi azuḳluḳ adına bīş-ḫūr

Per ḳanat uçucu daḫı perrān
Şimşir aġacına buḳaş ey civān

Geç begüzer öñce giden pīşvā
Ṣanuya pindār ü ḳolay pervā

Bāver[73] inanmaġa di bayḳuş būm
Daḫı ḳarar ṭuṭılacaḳ yire būm[74]

[69] "Bir aġacdur."
[70] "Toṣun ḫayası çekilmedik ḳara ṣıġır."
[71] Metinde "kef" ile yazılmıştır.
[72] "Pīc pīc aṣlına kesb… ṭolaşmaḳ ve ṣarmaşıḳ dirler."
[73] "yaʿnī iʿtimād."
[74] "Bimaʿnā memleket ve ser-ḥadd ve ḳarār-gāh. Niʿmetu'l-lah."

Ayaḳ u iz ṭabana bahāne pā
Daḫı piyādeye dinildi yaya

Ölçege peymāne (vü) ʿahd peymān
Dindi daḫı ġuṣṣalılar pejmān

Daḫı pesendīde begenilmişe
Yegiye pīrūz di koruluḳ bīşe

Ṭaşlı depeye dinür bād-kend
İtüzümi adına dinür perend
Daḫı binā-gūş ḳulaġuñ dibi
Yoḳ dimek oldı hemān yaʿnī bī

Yāremüz eşelüye dinür bed-kār
Pabuca pā-pūş di berk pāy-dār

(10b) Şol ki ḳaḳır başına ṭoṭuldanur
yaʿnī bimenkīden odur ṣoḳranur

Çeri ḳulavuzına di kebelek
İkisi pervāne hediye bilek

Yaṣṣı ile yumruya dinildi pūç
Yaban ādemīsi ʿaḳılsız belūç[75]

Bile behem ḳaçmaġa bigrīḫten
Mühre dīvār bāḫse yapan bāḫse-zen

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün
Ḫulḳı ḥasen ḥüsni ḥasenden ḥasen

Ḥarfü´t-te
(Mefʿūlü Faʿlün Mefʿūlü Faʿlün)

Tīr dindi oḳdur hem yaş daḫı ter
Tora[76] tele di tīşe oldı keser

---

[75] "Ve mest-endām ve Türkimānlar ve ḥarāmīler ve densüzlerdür. Niʿmetu'l-lah."
[76] "Tora türkīseye dirler. İçine esbāb ḳorlar. Tele, türkīsedür."

Ḳavm ü ḳabīle adına tebār
Tele daḫı faḳ arış adına tār

Tāş yüzde çıġıt şuʿle ḳılıç tīġ
Ṭuman ḳarañlıḳ buluṭla tārmīġ

Tāzī ʿArabdur Tācik Fürsī
Tū sen dimekdür tefs yaʿnī ıssı

Keskin ü ḳaḳır tīzdür yalıñ tef
Tābe ṭıġandur ṭaġılsa telef

(11a) Tehīdürür boş bögür tehī-gāh
Tāvān verim hem ḳat daḫı tāh

Tīz daḫı yelmek tūn daḫı külḫan
Balta teber gövde daḫı (di) ten

At kamçısına dir tāziyāne
Ẕekerüñ adı hem tuḫmiyāne

Tek oldı ḥamle daḫı yalıñuz
Tūzdur ḳazanmaḳ yay ayı temmūz

Ḳuzu ḳulağı turş u turūşe
Hegbe telīse azıḳ(a) tūşe

Tāften bükmek daḫı yaraşmaḳ
Tāb oldı ṭāḳat bükük ü ḳızmaḳ

Ḳorkularuñ ger olursa ters-nāk
Tārīk ḳarañlıḳ ekşice turş-nāk

Bil iki taḫta oldı tebūrāk
Ḳuş ürkidürler ekinci etrāk

Kārvānserāyuñ adına di tīm
Yir döşeyelüm dimege tūzīm

Ḳıl tār tevānger bay oldı teng tār
Tegerg toludur tünük yufḳa ey yār

Gök gürelmekdür maʿnāda tunder
Raʿd ile ḍarb ol yorḳa tekāver

(11b)

Mefʿūlü faʿlün mefʿūlü faʿlün
Ola muʿīnüm Allahu Ekber

Ḥarfü'l-cīm
(Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün)

Çirā niçün cev arpadur cūy ırmaḳ
Ṭona cāme çerā-gāh yaʿnī otlaḳ

Civān yigit çarġ çaḳır çeşm göz
Bıñar çeşme cevāb muḳābele söz
Çehīden[77] ḳalġımaḳdur niçe çend
Yarıḳdur çāk şu bügedi çemen-bend

Çerm göñ bükülme çīn dindi çe ne
Çerīden otlamaḳ ḳuş burnı çīne

Çeġz ḳurbaġadur ḳaynadı cūşīd
Çāpük çeld ü çemin sidük devşür çīd

Dinür cellāda cān-dār dörpü çûb-sāy
Ceres çāñdur ceşn bayrām yer cāy[78]

Çeşīden ṭatmaḳ u çīre yegindür
Döşekdür cāme-ḫ͗āb böyle çünīndür

Dinildi çīzī kirpi manṣıba cāh
İçi çirkli çıban çaġz ü ḳuyu çāh

Çeġāmedür[79] şiʿr cüst yaʿnī çāpük
Daḫı zībā çaruḳ adına çāçek[80]

(12a)

Olupdurur dilkülenmek cāplūsī
Süpürge çār u çārūb cāme giysi

---

[77] "Çehīden ṣatmaḳ."
[78] "Çün żamm ile istifhām içündür. Türkī'de nitesin, nicesin diyecek yirde, Fārisī'de çün dirler semʿi."
[79] "Çeġāme, ebyāt ü eşʿār ü ḳaṣīdedür."
[80] Metinde "çāçger".

Çepāra eski ḳaftan ṣol yaña cenb
Ay ü gün ṭoġacaḳ yer çāh-ı Naḫ-şeb

Ebed cavīd eñek çuḳurı çāhek
Aġızla rūḥ (u) cān çekiş çekāçek

Celācil çıgraġı celvīz (di) ġammāz
Çelīpā ḥāç-ı kāfir ḳurbaġa cāz

Cefā ẓulm ü sitem çaġzāye yoṣun
Cenāb ḳapı öñü nice dimek çün

Piliç civciv ü isteyici cūyā
Deñiz ortasına di cell-i deryā

Dinür cefte egilüp dolaşana
Ne dürlü nicedür dimek çe gūne

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Şükür olsun Ḫudā´nıñ birligine

Ḥarfü´l-ḫā
(Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün)

Ḫüdā Allah Ḫüdāvenddür ulu dikenli ḥār-āver
Ḫışm ḫˇīşdür güneşdür ḫūr dinildi maşrıḳa ḫāver

(12b) Dinür ṭopraġa ḫāk kerpiçe ḫışt ü ḳalem ḫāme
Ḳalem-dān ḫāme-dān oldı çige ḫām ü eve ḫāne

Ḳuru ḫuşk uyḳu içinde görünen ṣūrete ḫayāl
Çutuḳ ḳuşına dindi ḫūl daḫı tüy ḳuşıdur ferḫāl

Dinür terlemişe ḫūy kerde ḫōd kendi daḫı küp ḫum
Simāt ḫˇān[81] hem daḫı ḳan ḫūn güzel ḫūbdur daḫı ḫūy ḫīm

Ḫamīdendür egilmek ḫem egildi uyumuş ḫufte
Ḫōş-āmeddür ṣafālı söz kiremid adı ḫişt-puḫte

Dinildi mesṭere ḫaṭṭ-keş balamuṭ yaʿnī ḫūrd-āvīm
Aġız yarı burun sümügi cerāḥatler oldı ḫīm

[81] "Ḫˇān ṣofradur ki içinde niʿmet yirler. Elif iledür. Elifsiz ḫān maʿnāsına."

Dinildi kendi özün görmege dā´im ḫˇī̄şten dī̄den
(13a) Daḫı ḳalḳmaġa di ḫˇāşten[82] yemek bir şey' hem ḫūrden[83]

Ayu ḫırs ḫatnedür sünnet ḫˇī̄d ḳaṣıldur iste ḫˇāh
Daḫı ḫod-rā sütūden kendüyi ögmek ḳara ev ḫer-gāh

Ṭoñuz ḫūk ḳāniʿe ḫûrsend ṭabī̄ʿatda ġama ḫār ḫār
Üyez siñegi ḫargezdür daḫı yeyni yüke ḫūr-bār

Dilek ḫˇāst ḫˇāhiş oldı bil şefāʿat ḫūy daḫı ʿādet
Küle ḫākister ü baḫşī̄ş libāsı adına ḫilʿat
Boz at ḫınk oldı ḫˇāher di daḫı ḳız ḳardaşa düş ḫˇāb
Ḳavun ḫar-būze mevc ḫizāb dinür ḳanlı ṣuya ḫūn-āb

Ḫıred ʿaḳl ü ḫaşūk çirkindürür ḫˇāhed daḫı ister
Ḫilm sümükdürür ṭavşan daḫı ḫar-gūş eşek ḫardur

(13b) Di ṭopraḳdan yıġına ḫāk-i tūde ṭırmala di ḫast
Çadır ḫaymedür ebem gömecinüñ adı ḫūr-perest

Ḳeyānyānī̄ye ḫüsrev ḫūşe ṣalḳım ḫōş ḳoḳu ḫōş-bū
Diken ḫār geyecek ḫār-püş balıḳ ḳılçıġına ḫārū

Dinildi ḫastegī̄dür ṣayruluḳ taṣa daḫı ḫedûk
Ḫünük gökçek ḫaf ḳavdur ṭoñuzlan böcü ḫebezdūk

Cumāʿ vaḳti ṣafādan ḥāṣıl olan seslere ḫançe[84]
Zihī̄ zihī̄ ʿaceb ʿaceb dürüş dimege ḫahençe

Küpecik ile bulġur çorbası ḥamre ḫadū[85] tükrük
Aġaçlardan butaḳ ḳırmaġa ḫev di ṣıtlıḳa ḫunbek

Ḫarābātī̄dürür fāsıḳ ḫarābāt yaʿnī̄ mey-ḫāne
(14a) Ḫidī̄v eyü efendi ḫāmūş ebsem ḫān di sulṭān(a)

Ḫasī̄s ü dūne çörçöbe dinür ḫāşek daḫı ḫāşāk
Çekic adına ḫāyisk di ġażab-nāk kimse ḫışm-nāk

[82] "yaʿnī̄ ayaḳ üzere ṭurmaḳ."
[83] "….. ev içinde ḳap ḳacaḳ ve balta nacaḳ ve sā'ir metāʿdur. Bār-dān daḫı dirler. Şāhidī̄ ḳulıdur."
[84] "Ḫançe ve ḫenc ve ḫunc bir maʿnāyadur. Ol maḥallde olan āvāza dirler."
[85] Metinde "ḫadūk".

Dinildi nā-kes ādem ḫas yumurda hem ṭaşaḳ ḫāye
Ḫucestedür mübārek marıla dinildi ḫesāye

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün
Gice gündüz dürüş ʿilme temennā ile Mevlāya

Ḥarfü´d-dāl
(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

Dil-ber göñül alıcıdur göñül ḳapucu dil-rübā
Diñlendirici göñlümüz oldı dil-ārām dil-berā

Göñül açıcı dil-küşā oḫşayıcıdur dil-nüvāz
(14b) Ḳucmaḳdur āġūş oldı bil dem-sāz muvāfıḳ duta rāz

Destārçe mendīl dest-māl iki yañaḳ dībācetān
Dehende-rū yüz virici em sem ne dermān ey civān

Dādārdurur nām-ı Ḫudā Dārā ulu sulṭāna di
Dār-ḫˇāh şikāyet eyleyen dehl ṭavul düne dī[86]

Dünbel çıbandur der ḳapu düjīne bez[87] sansar dele[88]
Dürr incidür dāmen etek düşvār di güç dest di ele

Dürüşt iri deme dipi dendān diş oldı ʿadle dād
Dumçe sepet deşt ovadur dūşdur omuz deh ona ad

Tütüne dūd ḳış oldı dey daḫı dil-āverdür dil-ber
Çölmege dīg ḳırġıl dümūy yazıcıya dirler debīr

(15a)
Demdür[89] nefes daḫı körük duḫter ḳıza dūzaḫ ṭamu
İkindi hem ġayrı dīger giceye dün ikiye dü

Dildür göñül uzun dırāz (hem) dūze butraḳ dīde göz
Ded yırtıcı dürüst bütün bizdür direfş deryā deñiz

Oldı ṣavurmaḳ dāmīden dikmege dūḫten yive dīrz
Dāse dinildi ḳılçıġa dīdār yüze dūşīze ḳız

[86] "yaʿnī dünkü güne di, dirler."
[87] "Bez ki et ile deri arasında olur."
[88] "Dele teşdīd ile dele düle taḫfīf ile sañsar, bir küçük ḥayvāndur. İki dürlü olur: Eyüsine zer-devā dirler. ṣarıca olmaġla, kötüsine sañsar dirler. Samur daḫı bu nevʿdendür. Niʿmetu'l-lah."
[89] "Dem nefes ve demirciler ʿArabī'de minfaḫ dirler. Dem defe di. Nāy düdük."

Dūde oba eksüge dūn daḫı ʿaşīret dūdmān
Aḳçe derem direfş ʿalem gözciye dindi dīde-bān

Oğlan ṭoġurmaḳ zaḫmeti oldı nisāya derd-i zih
Yaldıramaḳ oldı dıraḫş gūr-ḫāne daḫme ḳarye dīh

Dībāc dinildi ibrişīm destenbū dindi yıylaġaç
(15b) Dīvçe sülük gön bardaḳa dabbe ḥaṣır otına dūc

Demdeme āvāz güyegi dāmād içeridür derūn
Oldı derīçe[90] terece görmege dīden di bütün
Ürpermesi her sebzenüñ oldı demīden ser-te-ser
Daḫı üfürmek bil anı iki lüġatdür ey püser

Dūşāb dinildi bekmeze dermāna dārū çirk denes
Destūr vezīr durūd selām ḳudret dinildi dest-res

Deyyār dimek Türkīce ḫac destān ḥikāye oba dīh
Mekteb debīristāndurur vir dimek oldı daḫı dih

Peşkīre destār-ḫ̌ān dinür dellāle[91] ḳovcı pūze deng
Dene bedendür dāne şād eblehe dend ḫayrāna deng

(16a) Demdeme daḫı kükreme dehen aġız naʿra dehān
Düzd uġrıdurur haşt ḥayā kilise deyr durūġ yalan

Ḫançere deşne ḫırḳa delḳ ḳartala dāl darḫāl fidan
Ḳuyruḳ adına dunbe dum bāġ bekcisidür deşt-vān

Dīv-gendüm ol buġday biti ʿAcem begi tācı dīhim
Derḫūrnedür lāyıḳ ola ev ev dilenmekdür derim[92]

İlk ḳış adı dīmāhdurur der-ġeşt biten çayır çimen
Dervā muʿallaḳ ḥücre derc ḳayġusuz ādem oldı den

Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün
İki cihān eyligidür ʿālemde aḫlāḳ-ı ḥasen

[90]"Derīçe terece yaʿnī pencere dimekdür."
[91] "Dellāle ḳovcı dimekdür, yorucı. Pūze deng dimekdür."
[92] "Türkmenlerüñ evine derim evi dirler. Evden eve düşmek. Niʿmetu'l-lah."

Ḥarfü´r-rā
(Mefᶜūlü Fāᶜilātün Mefᶜūlü Fāᶜilātün)

(16b) Reh yola reh-nümā bil yol gösterene dirler
Reh-zen ḥarāmī oldı ḳılavuz adı reh-ber

Aḳarsu ile daḫı yürüyen oldı revān
Rūha revān dinildi cān mevżiᶜine revān

Rūd çaya di ṭamar reg ıḳlıḳ adına rebāb
Iḳlıḳ çalan rebābī ıssı gün oldı rūz-tāb

Lāyıḳ yarar dürüst hem cümlesi oldı revā
Rüsvā melāmet oldı nāzik olana raᶜnā

Ruḫ yañaḳ oldı rū yüz tūc adına daḫı rūy
Rūy-saḫt utanmayan (yüz) yüzyüze rūy-ber-rūy

Yama rigūy resen ip yüñüne resen-tāb
(17a) Resm dinildi ḳānūn üzengi adı rikāb

Raḫne gedik yürimek dinildi aña reviş
Ḳoyun sürüsi reme Rüstem atına Raḫş

Güneşle ıldırım reḫş ṣaḳal adına di rīş
Reş daḫı ıldırımdur yüñ rīş hem çıban rīş

Eski gözeme refū ṭaġ keçisi adı reng
Rev yürü ṭoġru rāstdur reng boya ḥīledür reng

Ḳızıl boyaya rūnās ince vü dizi rişte
Rişte dinildi iplik erişte aşı rişte

İplige di resīmān revīm ki ben giderim
Reşk günü sirke yā vaşaḳ rişk oldı irin rīm

(17b) Rūde baġırsaḳ oldı rīşe ṣaçaḳ uçuḳ rīş
Keçi ṣaḳalı rīş ber-resīdedür irişmiş

Ḳapmaḳ rubūden oldı ḳurtulmaḳ oldı rehā
Rād[93] oldı bil civān-merd rādbūy di ᶜūdī şehā

[93] "Rād bimaᶜnā kerīm ve civān-merd ve seḫī."

Rūyīden oldı bitmek çaġşır adına rānīn
Ramaḳ baḳiyye-i cān ġayretli kişi reşkīn

Revnaḳ leṭāfet oldı yüze dinildi ruḫsār
Raḫşende yaldırıcı rīmen ki merd-i mekkār

Rūzīden oldı bitmek ḳurtulmuş oldı reste
Rūze oruç ü gün rūz ṣaf daḫı oldı reste

Rūzī-dehende dā´im rızḳ virici ki her gāh
(18a) Revāne yola binmiş dilencidür revān-ḫ˘āh

Revendedür gidici boyacı adı reng-rīz
Peynir ṣuyına recnīn üzüm çubuġına rez

Aydınlıḳ oldı rūşen süpürmeġe di rūften
Dilkiye dindi rūbah gitmege dindi reften

Rūy-şinās oldur ḥürmetli daḫı (di) görkem
Hem daḫı rūze-dārdur oruç dutucı ādem

Rūstā ḳıyāmet oldı restāyī yaʿnī Türkler
Reʿāyadur raʿiyyet ruḫām dinildi mermer

Resānīden irişmek rūmānīdendür ürkmek
Rendedürür irendeci rīḫten ṣaçup ü dökmek

(18b)

Yüz silgecine rū-māl sāde yaġ oldı revgen
Revzene penceredür baca aġacı revzen[94]

Ḫām üzüm oldı rūçe riḳāḳ ki yufḳa etmek
Rübūs[95] yiyici ādem oġlancıḳ oldı rīdek

Tükürmege rīḳ dindi bişi daḫı revgen-cūy
Reftārī yürigendür ḳundaḳ bezine rigūy

Rāz oldı sırr ü ḫirmen çeç oldı daḫı rāzen
Rān uyluḳ ile sürmek egirmek oldı rişten

[94] "İkisi daḫı bir maʿnādadur. Niʿmetu'l-lah."
[95] "Rübūs, biżammu'r-rā bima'nā ekūl. Nimetullah."

Mefʿ ūlü fāʿ ilātün mefʿ ūlü fāʿ ilātün
Yār olan iyilerle ġāyetde oldı aḫsen

Ḥarfü´z-ze
(Müfteʿ ilün Müfteʿ ilün Müfteʿ ilün Müfteʿ ilün)

(19a)

Zīver aña dinür bezek od gözünüñ adı zeng
Zīr aşağı ʿ avrata zen ṭaġ ağacı yaʿ nī zereng[96]

Zih kiriş ü zenbūr arı zīn eger zeft yoġun
Ol ki beyʿ den alınan aḳçe adına dir zebūn[97]

Yire zemīn jāle çidür jerf derin zinde diri
Jende yamalı ṭona di altuna zer di zerd ṣarı

Ṣarışın oldı zerd-fām renc ṣarulıġa zerīr
Yund ḳuşı adı zerdepīr keten otına di zeġīr[98]

Bī-hūde söz söyleyici ādeme dindi jāj-ḫāy
Zībā dinildi gökçege altun ezene zer-sā(y)

İs ile pasa jeng dinür loḫusaya zāc pīre zāl
(19b) Rüstem atası daḫı Zāl şebnem ü ḳırağıya jāl

Kömür adına di zuġāl çirkine zişt zaḫm bere
Ḳatı yuḳarılıḳ zīr-zede ṣaf ile saṭıra

Zih döle dindi döşe zād zānū diz oldı zem avurd
Jāle çi ṣuda binilen tuluḳa dindi tize zūd

Ḳuvvete zūr u zārılıḳ zārı vü mühlete zamān
Hınçḳırıġa dinür zeġanc zerū sülük ü dil zebān

Dindi zemistān ḳışa hem çaylaḳ adı daḫı zeġen
Baḳanaḳ adı zengule zīb cemāl ola ḥasen

Zīre[99] aşına zīr-bā daḫı terid oldı zerrīn
Zerḳ riyā zefk çāpüḳ yuḳarılıġa zeberīn

[96] "Zerend dahı dirler. Bir aġacdur ki kökü ġāyet muḥkem olur. Yemişi olmaz. Zereng cihetine dahı dirler. Niʿ metu'l-lah."
[97] "ʿ Āciz ü żaʿ īf ü maġlūb u uyuşuḳ u ḳamaşmış u beyʿ ü süfte virenler ḳıymet ve esīr. Niʿ metu'l-lah."
[98] "Şabla didikleri otdur ki ṭabībler aña serv dirler. Niʿ metu'l-lah."
[99]Metinde " Zīrde".

(20a)

Zelle nevāle oldı bil ṣavtıla cenge zemzeme
Zemen zamān u loġ ṭaşı[100] zemū Şeb-i Yemen zeme

Zehr aġu (hem) zihār[101] ḳasıḳ ṭırḳaza dindi züfrīn[102]
Altunī olana zerrīn havıç otına zer-zemīn

Müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün
Kim ki luġatler oḳıya tāzece iken āferīn

Ḥarfü´s-sīn
(Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilāt)

Ser di başa sūzen iğne çalġı sāz u ıṣṣı sūd
Ilduza dirler sitāre ırlamaḳ yaʿnī surūd

Seng ṭaşdur söz süẖen saẖtdur ḳatı desti sebū
Sürẖ ḳızıl yeşil sebzdür her yañaya sū-be-sū

(20b) Ḥīle vü mekre sigāliş si otuz daẖı se üç
Sū yañadur sūr dügün ḳara siyeh sürūndur uç

Sünbüle ṣalḳım serm ḳıçı seyl suyı seyl-āb
Ṣu görünse ılġım ü ṣalġım aña dirler serāb

Setī ẖātūn sīkī süci ṭıynacaḳ yir sünb u süm
Seg mekes it sinegidür gümüş adı yaʿnī sīm

Seme zivle serd ü sermāya ṣovuḳ suġbe zebūn
Sāye gölge gölgelikdür sāye-bān sitīḥ yoġun

Seksek oldı yilegen at sūsımār oldı keler
Ḳovıcıya dirler süẖan-çīn uçdan uca ser-te-ser

And(ı) içmek oldı sevgend yaṣlı ādem sugvār
(21a) Ser-keş oldı bil çamış ḳalḳan siper atlı süvār

Dörpü egindüsi sāv seng-lāẖ[103] oldı çaḳıl
Sürb ḳurşun sīẖ şüşdür öyken adı yaʿnī sil

---

[100] "Loġ ṭaşı yuvaḳ maʿnāsınadur."
[101] "Zihār ḳasıḳ ḳılı. ʿArabīdür. Niʿmetu'l-lah."
[102] "Züfrīn ḳapu ṭırḳazı ve ḳapu küregi. ʿArabīdür. Niʿmetu'l-lah."
[103] "Seng-lāẖ ṭaşlı yer dimekdür. Niʿmetu'l-lah."

Sik-bā sirkeli aş erişte semenū yıl sāl
Sār ṣığırcıḳ ḳuşıdur saḳsı daḫı oldı sifāl

Güç sitem bitdür süpüş üç kez dimek oldı se-bār
Sūḫte ḳav yeyni sebükdür oḳ gezi yaʿnī sūfār

Bil sipārīden añız süften delik delmekdürür
Sac ayaġıdur sih-pāye kāġaẕ u kütüb sifr

Ser-serī aḥmaḳ kişi başı aşağı ser-nigūn
Gözyaşı adı sirişk eşik sitān direk sütūn

(21b) İge sūhān ü sitīz yoġundur (y)üzerlik sipend
Jīve sīmāb u sepend aḳ ḳula at yaʿnī semend

Ulu leşker başı sālār u yarar er sere
Sīb elma adıdur sürūş di feriştelere

Lāyıḳ olandur sezā-vār di sepüs oldı kepek
Hem süpūzīden ki (yaʿnī) ṣoġlayup daḳmaḳ dimek

Sürḫīze ḳızamıḳdur daḫı baḫt oldı sigāl
Çeribaşıdur sipeh-dār hem göz ağrısı sepāl

Oldı reyḥān bil siperem yūnla yūş sāmān dinür
Sirīşim tutḳal yelimdür ser-zemīn oldı sutūr

Ḳazımaḳ oldı sütürden hem sütürvendür ḳışır
(22a) Ustura adı sütürre salbur adı daḫı sur

Örse sindān dindi serāyīden ırlamaḳ hemān
Sigīzīden büklümekdür çalḳḳoyn yatmaḳ sitān

Di sepet sāvīn ü sürḫābdur añut ılḳın sütūr
Önegülükdür sigāliş şādılıḳ şenlige sūr

Ögmege dirler sitāyiş önegülük hem sitīz
Daḫı sütürk ulu parmaḳ pek ḳavī olan sitīz

Ḳudret ḥaḳḳıyla laʿle renk viren ıldız Süheyl[104]
Odda ḥāṣıl ḳuş semender seyl ṣuyına dindi seyl

Sāde-dil kin ṭutmaz ādem taʿziye virmek sekūls
Deve ṭabanına sūl di ütme buġdaya sütūl

(22b)

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
Yā İlāhī dā'imā ʿöẕr ü niyāzum it ḳabūl

Ḥarfü´ş-şın
(Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün)

Şebe boncuḳ çoraḳ şūre butaḳ şāḫ u ṭaraḳ şāne
Şikem ḳarın palas[105] şāl(ak) şiyān dinildi çobana

Şüḫūlīden ṣafir urmaḳ ulu yol yaʿnī şāh-rāh
Şükūh heybet ü şīr arslān şīrīn ṭatlı vü ṣultān şāh

Süde şīr nā'ibe şeḥne deñizüñ ṣovuġı şecām
Şū vü şevher ere dirler feraḥ şād aḫşam oldı şām

Şükūfe çiçege dirler ḳılıç şimşīr şemem[106] çaruḳ
Yarasa şeb-pere oldı şikārifdür (hem) daḫı yarıḳ

(23a)

Şigerf ulu şüd oldı deveci adı şütür-bān
Şikeste yaʿnī ṣınıḳdur oġulbalına şeker-şān

Şeş altı altmış oldı şaṣt ter ü tāzedürür şād-āb
Şehd daḫı oġulbalı deli şeyd ʿacele şitāb

Şūy sen olasın dimek çi şebnem ṭaġ başı şaḫ şaḫ
Kire çirkīne şātır şūḫ daḫı yanmaz aġaçdur şaḫ

Sevinme dimege şādī mekün şülle ki ferc-i zen
Tü dimek şüh dimek şüh pek şitābī tû iversin sen

Şude ter yaʿnī ıṣlanmış şüküft açıldı rişte şeşt
Utanmaḳ şerm ü ḳuşburnı dinür şend balıḳ aġı şest

[104] "Süheyl bir şaḫṣuñ ismidür. Ilduzdur ki Allah Teʿālā ḳudretiyle ve ḥikmetiyle gökde menzilinde ṭururken yerde ṭaş içinde laʿle renk bir ḫāṣṣası yüzer. Niʿmetu'l-lah."
[105] "Şalaḳ palasa dirler."
[106] "Şemem çaruḳ adıdur. Anaṭolu'da baldıra doladıḳları ṭolaḳdur."

Şikār av şīb iniş ṣabır şekīb girdāba dindi şār
(23b) Ḫayāl-bāza dinür şeb-bāz şiken büklüm ü ṭon şalvār

Şuġal çaḳal şināver yüzmege ṣuda şīven mātem
Şiyār şapan oḳı oldı ḳarışıḳ nesnedür şīrem

Beyān ü ṭanıḳ ü maḥbūb (u) ṣoḥbet adına şāhid
Şeh-beyt mıṣraʿ-ı maḫlas yazılsa şiʿr ü ḳaṣāīd

Dinür ḥallāc çubuġı şefse dinür nā-bikār şefek
Şemīḫ zīr ü zemīn oldı şīrīn maḥbūba şengül şeng

360 Şu kim ḥayrān-ı ʿaşḳ ola aña şifte vü şīn ʿār
Şaşı şehlā büyük incidür yektā odur şeh-vār
Süd aġzına dinür şeme ṣaḳız aġacıdur şimşād
Güzel ḳoḳu şemānedür şimāl ḫūy oldı bil şen şād
(24a)
Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün
İlahī luṭf u iḥsānuñla eyle ḳalbimüz ābād

Ḥarfü´ṭ-ṭā
(Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün)

Ṭerāz ʿalem ṭalabımaḳ ṭebīden
Derim evine ṭārem ṭaşt legen

Çay āvāzı çaġıldı ṭanṭana di
Ṭūṭī ṭūṭī ṭufeylīdür oyna di

365 Ṭūṭīkek ṭūṭīcuḳ daḫı kemer ṭāḳ
Çadır ipine ṭınāb pencere ṭāḳ

Nişān-ı şāhī ṭuġra sac ṭürre
Ḳamaşmış ṭire ev ṣaçaġı ṭürre

Laʿb ki tek mi çift mi ṭāḳ yā çift
Dinildi ṭeble ḫurdur yiyici müft

Eyü at ṭırfe yangı sesi ṭırvān
Ṭarīd cevlān (ü) ṭılsım maḫfī olan

ʿAẓamet ṭumṭuraḳ ṭaʿn ʿayb bil
Ṭeber-ḫūn ol ḳızıl sögütdür ey dil

Mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün
İlāhī fetḥ olaydı cümle müşkil

(24b) **Ḥarfü'l-ġayn**
(Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilāt)

Ġunde örümcege dindi mūnis oldı ġam-küsār
Ġajġajān sürüne sürüne yürümek toz ġubār

Ḳın ġilāf ü ḳurbaġa ġūr ḳula dinildi ġulām
Ḳayın aġacı ġūş ü ġavṭa ṣuya ṭalmaḳ mevc temām

Ġūre ḳoruḳ daḫı ḳozaḳ ġavī Türkīce yayıḳ
Ġalmilic ḳıcıḳ ḳoyacaḳ ġīşe oldı buġdayıḳ

Ḳaḥbe ġar ġam-nāk ġamlı aġlamaḳ ḳat ḳat ġirīv
Daḫı ġūşāydur aġıl ḳurı tezek ġūl oldı dīv

Ġāv-şeng ögendire oldı daḫı ġalle taḫıl
Yuvalanmaḳ ġalṭīdendür buḳaġı adına ġal
(25a)

Ġoncedür gül döñmesi maġaraya dinildi ġār
Ġamze dirler çeşm-i mestin birbirine ursa yār

Ġarçadür aḥmaḳ kişiler ḳaynamış misk ġāliye
Ġabġab ol zīr-i zeneḫdān ġāb bī-hūde diye

Olsa ġayetde güzel ġurrā çuḳur yine ġayyā
Ġāje ḳızıllıḳ otı yüzlerine sürer nisā

Eñek altı ṣarḳsa ġījī dindi ġüceffā ḥotaz
Ġareb üzüm dānesidür ḳıtlıḳ adı daḫı ġāz

Āfitāb oldı gazāle āhū-piçedür ġazal
Ġaşnedür çoġan çoraḳ oldı maġara daḫı ġāl

Ġan dibek ṭaşı ü ġammāz ḳovcı buluṭdur ġamām
(25b) Biz ġazed urur ġaded ġīşī oġunmaḳdur tamām

Ḫāye yeli ġurġur ü pencere ġurfe ġulġule
Keklik āvāzı vü ġavġā ġulbe düşmek (hem) dile

Lif otu ġamlūl gögercin oldı ġūġū ġūrvā[107]
Ḳoruḳ aşına dinildi daḫı ol aş ġūrbā

Ġuṣṣalı ġam-nāk ġamlı ġuṣṣalarınuñ oldı hem
Yarma aşı ġermec ü ḳıvanma ġāled ġuṣṣa ġam

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
Cāhil ile itme ʿişret ʿālim ile eyle dem

Ḥarfü'l-fe
(Mefʿūlü Faʿlün Mefʿūlü Faʿlün)

Ferḫunde ferruḫ ḳutlı vü ḫurrem
Ferzend oġuldur ḥalḳaya feleḥm

(26a)

Ferbih semizdür fertūt bunamış
Unudulana dindi ferāmūş

Fitrāk(e) terki tāzelige ter
Zībā vü revnaḳ kirlik ferāter

Firāz[108] yoḳuşdur buyruḳ fermān
Fele süd aġzı ḥikmet(e) ferzān

Fālūd ʿaḳılsız fetvā cevāba
Fihrist dinildi evvel kitāba

Filīve seme gül-gūne figer
Aşaġılıġa dindi fürū yer

Fürū aşaġı borca dinür fām
Yaşmaḳ fidāmdur iş ṣoñu fercām

Cenā çāduri adına feḫm
Āḫir ferencām ġuṣṣaya fejm

Şuʿle fürūġdur yarına ferdā
Ferā yuḳarı giri daḫı fā

[107] "Gögercine gūgū dirler. Niʿmetu'l-lah".
[108] "Firāz yoḳuş nişib iniş. Yoḳuş muḳābelesinde istiʿmāl olunur."

395 Faḫfere toz(dur) hem küflü etmek
Ferheng edebdür fincā gerinmek

Keklik ferāḫī ferāḫ daḫı giñ
Aldanmaġa hem firibīden diñ

Bestil felāta ev öñi finā
Fütūr süst(ü)lük defʿ ide Mevlā

(26b)

Meṡel fesāne bilegi fesān
Cādû ferheşt boldur firāvān

Bil fürūmāye alçaḳdur aṣlı
Ṣapan felāḫan fereh-mend uṣlu
400 Feyrūz ẓaferdür mertek ferāvār
Fereḫş ḳaḍayıf teşvīşli figār

Buyruḳ ṭutucı fermān-berdār
Gökçek feserdür ṣıḳmaḳ fişār(dur)

Fehhe kürekdür çaḳal feyāvār
Esnemege hem dinildi fār

Ṣaçmaḳ feşāndur ṭoñmaḳ fusurden
Alçaḳ fürūten ṣıḳmaḳ füşürden

Feġ dindi puta büthāne fercāl
Şuġla feyāvār ṣarḳuḳ ferḫāl[109]

405 Artuḳlıḳ olsa bir işde ferre
Ḥayf oldı füsūs bezek firih

Dinür ferāḫīz olsa imekli
Daḫı fürūter alçaḳ ola ger

Ditretme sıtma dinür ferāşā
Güzel eyü iş olursa fāfā

Fāter ılıcaḳ fāş āşikāre
Fānūs fenerdür ferked sitāre

[109] "Ferḫāl ḫā-i ʿAcemiyle ṣarḳıḳ saç ḳıvırcıḳ olmaya ve örülü saç. Niʿmetu´l-lah."

(27a)

Mefʿūlü faʿlün mefʿūlü faʿlün
Eyle tażarrūʿ Perverdigāre

Ḥarfüʿl-kef
(Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün)

Küşāde açıḳ ü ırmaġa kārīz oldı balçuḳ gil
Bucaḳ kūşe vü kārd bıçaḳ ṣamanlı balçıġa kehgil

Di buġdaya gendüm kāh keh ṣaman ṣamanlıġa keh-dān
Vaḳt gāh kūtek oġlancıḳ ṣaman uġrısı keh-keşān

Ḳulaḳ gūş oldı gāv öküz kemer ḳuşak damaġdur kām
Kirec kec oldı egri kej kebūt gök şey murāddur kām

Kemān yay kürre ṭay oldı kedi gurbe vü gūşetdür et
Gedā yoḫsul germ ıssı di ıssılıga germiyyet

Di kink kerz ṣaġrıdur kīmüḫt daḫı eyle dimekdür kun
(27b) Am adı küs-ı cimāʿ kāmdur kefe kesmik kişt ekin

Girīz ḳaçmaḳ ü kef-gīr kepçe oldı ḳoç adına kebş
Daḫı kār-ı nühüfte gizli işlerdür güzeldür keş

Di serçe ḳuşına güncişk aṭım aṭmaġa kām
Kebūter daḫı gögercin keff aya ulular[110] kirām

Ḳumaş ile metāʿ kālāne oldı hem gemi keştī
Dinildi bardaġa kūze depelenmek daḫı küştī

Gūzīne toḳmaḳ oldı key hilem ḳaçan ḳoyam yaʿnī
Dinildi kīne oldı kīn böne kālīve kimdür key

Üründülenmişe dindi güzīde hem araḳ kārīz
Dilek sürüci dilekçi kişi kām-rān nikāḥ kābīn

(28a) Kiçi barmaġa kālūc türlü türlü oldı gūn-ā-gūn
Yetürmek kem kem eksikdür günāh ṣuçdur ocaḳ kānūn

[110]Metinde "ulurlar".

Ügi kūf oldı küşt yandur dinildi key ulu ḫāna
Olupdur yaz evi kāze[111] ḳış adı yaʿnī kāşāne

Işırmaḳ oldı gezīden gīc uya iḳlīme kişver[112]
Di ebleh gūl ü key ḳaçan dögün key oldı ṣaġır ker

Kelāje[113] ṣaḳṣaġan ıssı germ oldı kerem iḥsān
Edebsiz adına küstāḫ girān aġır Zuḥal Keyvān

Keş oldı ḳoltuḳ altı keş çek imdi çanaḳ kāse
Dinildi eksüge kāste ḥesāb defteri kürāse

425 Gözi ucuyla baḳmaḳ kirişme hem daḫı ol nāz
İş erlerine kār-sāz di gögercinci kebūter-bāz

(28b) Ḳıvan kund keyfer ödeşmek künīn ḳopmuş daḫı kende
Kümīz sidik daḫı ḳoḳmuş ola kende vü kendīde

Gīyāh ot gürde bögrekdür küleng ṭurna vü ger eger
Bucaḳ küncdür ḫazīne genc kemīn pusu uyuz gerger

Kirās gülnār ü arşun gez çekici oldı küşende
Gürāz ḫınzıra dinildi depeleyici küşende

Daḫı lāflar urucı keb-zenende ḳalabaḳ gerzen
Degirmi gird vü ṣındı kāz kefş başmaḳ ṣıġın gözen

430 Gürüsne aç ü gil-i sürḫ ḳızıl aşu vü biz kirbās
Dinür balçıḳcıya gil-ger dönen kār-gāh ṭarı kāvres

(29a) Kişīz kişniş ü hem beksümed kāk örgece kūhān
Ḳışa kūtāh u yarıḳ kāf daḫı keftār dinür sırtlan

Söze güftār u güft didi baḫs ki dindi ṭaġa kūh
Dögülmüş nesnedür kūfte ḳalem kilk oldı baḫs kūh

Kerezmān ʿarş kej ipek ṭaġ eşigi adına gūr
Kesek kālūḫ u köşkdür kāḫ ḳabir adına dindi gūr

---

[111] "Küçücük eve. Yaz günlerinde çalıdan çırpıdan düzerler. Aña kāj dirler."
[112] "Kişver iḳlīm maʿnāsınadur."
[113] "Kelājeḫ dirler. Āḫirinde ḫā-yı muʿceme iledür."

Künām in azġuna gümrāh ṭopa gūy ṣanʿata di kār
Buzaġı oldı gūsāle di otlu yire giyāh-zār

Külāle perçem ü baş kelle oldı dindi börk külāh
Kilī yaʿnī şikāyetdür giçecek yire güẕer-gāh

Külūl burçaḳ kulūle oldı boyaḳ göte dindi kun
(29b) Gümān şübhe kemāndur yay daḫı bir dib çiçek gülbün

Olaydı kāş ü maʿden kān cimāʿ kān pādişāh keyhān
Kühen eski vü kīş köstek gemicilere keştī-bān

Köse kūsec ü kūz puşt arḳası egri ḳabaḳ kedū
Kelef çiçek yayaḳ bardaḳ keşef maril dinür kāhū

Keşef ḳablubaġa adı ṣuṣıġırına gāv-mīş
Kiçi kih meẕheb ü dīne dinildi ikisidür kīş

Kelāş-girih küf oldı gūş-vāre küpe ṭanıḳ güvāh
Dinildi güftīhā(ya) diyeceklerdür Kerīm Allah

Kenīsedür künişt kebī maymun dügmedür girih
Gürūha yumaḳ iplik bölük gürūh u bend girih

(30a) Kebk keklik cihān gīti dimeklik daḫı bil güften
Dinildi kāsnīdür güneyik daḫı eksilmege kāsten

Künefş serv aġacı oḳ yay ḳoyacaḳ şey adına kīş
Kenār ḳırañ kenev kendir dürüşmege dinür gūşiş

Ṣu ḳabarcıġına kūbele küneb kendür ṣuṣam küncid
Güẕer geçmek giyāh iş güç toza gerd ḳubbeye künbed

Mübāriz gev Kerem-vār ʿāşıḳ-ı bī-çāre şehr kereḫ
Dinür kūknār daḫı ḫaşḫaş di kūḫ yigrenci köşkdür kāḫ

Beşik gehvāre kest çirkin ulu kişilere kākā
Kibr büyük ü sille kāc ḳoyun aġılı gümārā

Çomaḳ gürz şaşı kāj u buġday agılı yaʿnī gendüm-gūn
(30b) Güzāf bī-hūde kāġadur naṭas gerdān daḫı boyun

Kilīde küfferedür rü'yet liḳāsı adıdur keresf
Girībān ü girīvān yaḳadur külāh-zer üsküf

Döşeyelüm dimekdür güsterīm (ü) kendürük kendū
Kurāzīden ṣalınmaḳdur bölük sac adıdur gīsū

Vekīle kār-güẕār kār-rān cevīz adına girdigān
Daḫı bil ḥażret-i Yaʿḳūb peyāmber şehrine Kenʿan

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün
Viṣāl-i ẕātuñı ister İlāhī cān-ı müştāḳān

Ḥarfü'l-lām
(Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün)

Lūler ü Lūlū Lerler nām-ı Ḫudā´ya dirler
(31a) Yüz biñ dil ile ḳullar Mevlā´muzı añarlar

Leb ṭuṭaḳ oldı leb-der di ḳapu yaşmaġına
Let pāre letre letre pāre pāre oldı gine

Ditremek oldı lerze ṭayıncaḳ oldı leḫşān
Leriyy cüẕẕām çomaḳ laḫt ḳuşlar yuvasına lān

Lers sille baldıra ling eli ayaġı kesik lūk
Aġız bucaġına lünc lemter evḳātı büyük

Oldı lūs uġursuz dinildi aġsaġa lenk
Lenkāl di yaramaz söz bişi adına lāleng

Lāġar arıḳ pas lāḳ yalvarmaḳ ile ḫūr līz
Balçıḳlı ṣanduġa lāk lāl oldı yaʿnī dilsiz

(31b) Kahil yegin ādem dinildi ol letenber
Lebān dinildi afşan çeri adına leşker

Uyan adına logām rūsbī daḫı levend-zen
Ektiye dindi līve depegen at leged-zen

Lūc oldı şaşı vü lūş dinildi ḳara balçıḳ
Levīd dinildi ġazġan lūş-nāk ṣudur bulanıḳ

Bademli olsa ḥelvā levzīnedür likāş pul
Bögrülce lūbiyādur daḫı dinildi fişkil

Ögünme lāf ü ip līf daḫı yuvaya lāne
Levīşedür yavaşa lūş cānib-i dehāne

Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
(32a) Yā Rabbi eyle āsān bu ʿilmi oḳıyana

Ḥarfü'l-mīm
(Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün)

Māde dişidür merd ile merdüm ki dinür er
Māder anadur ügeyi ana māder-ender

Büyük anaya daḫı dinür māder-i büzürg
Ḳara göze mūjān dinilür hem müje kirpik

Meske tereyaġ māst yogurd māye damızlıḳ
Meh ay adı meh-kānī dinildi daḫı aylıḳ

Mürdedür ölü māhī balıḳ daḫı yılan mār
Mārā bize di hem daḫı mā biz aña mervār

Mıṣrī māledür sürgü māle sülüke mālīz
(32b) Māşūdur elek māye aṣl oldı ḳonuḳ mīz

Merg oldı ölüm çāşnī meze meze daḫı ṭaṭ
Mürekkebe dinildi midād virmege mīdād

Mānde dinilür ḳalmışa Mānī daḫı nakkāş
Mānend dinür beñzemege mercimege māş

Bir oġlan ola ḫīz ü muḫanneṡ aña mābūn
Buluṭluya mig-nāk meh-tāb oldı ay aydun

Mühre vü cilā uracaḳ āletlere māliş
Ārām u ṭavar māldurur (ü) merġūl örülmüş

Mih-ter uluraḳ daḫı ṣaḳal adı meḥāsin
Mest esrüge dinildi daḫı mürdene mersin

(33a)

Serḥadlere mürz dindi demir taḳıya miġfer
Görmemeye dinildi mebīn pencere manẓar

Mūş oldı şıçan māġ ḳarañu kirpige müjgān
Medhūş delidür mihr güneş ḳonuġa mihmān

Ġuṣṣalı melūl mül süci murġāne yumurda
Ḳursaġa dinür mide vü muştuluġa müjde

Müzd oldı kirā daḫı mihr adına şefḳat
Ḳonuḳluġa mihmānī di ḳatılıġa meşaḳḳat

Müşt yumruḳ adı mīve yemiş baṭman[114]ü men ben
Amruda mürūd māse kürek keşīşe muġan

Kibrile ṭabʿ-ı himmet ü zīrek ola menis
(33b) Mürġ di ḳuşa şu ḳuşu māġ daḫı ḳoyun mīs

Maġ ḳarañu yer kāfire muġ ḳonuġa mihmān
Mūzedür edik mām ana ḳalsun dimege mān

Ṣarı arıdur münc sütūn menīşīn oturma
Emmek mezīden mih uludur şırçaya mīna

Burunduruġa dindi mehār küçücüge mered
Sevgiye mihr baḳıra mis oraḳ adı mürd

Mevīzedürür ḳuru üzüm boncuġa mühre
Hem daḫı ḫaziran ayınuñ adına mühre

Merdüm-i çeşm göz bebegi oynaş adı mūl
Melḳam ısıcaḳ yaḳı vü zülf ḳıvrıla mergūl[115]

(34a)

Çam aġacına dindi merḫ isteme mecūy
Mūyīden ise aġlamaġa hem ḳıla di mūy

Ġurresi ayuñ bil meh-i nev ḳala di mānd
Yararınadürür mī-sezed ü beñze di mānd[116]

---

[114]Metinde " baṭmana".

[115]"Merġūl ḳıvırcıḳ ṣaç. Ferḫāl ve Ferḫār lām ile ve rā ile. Ṣarḳıḳ ṣaça dirler, ḳıvırcıḳ olmaya."

[116]"Mīsezed dimek Türkī'de yarar, ʿArabī'de münāsip dirler daḫı yaraşur Fārisī'de zībīd lafẓınuñ Türkī'sidür."

Çuḳura meġāk mūr daḫı hem oldı ḳarınca[117]
Mercimege mencū vü miyān bil ola ince

Yaraşana di mī-sezed (ü) çekme di mekeş
Māye oldı ḫamīr mastabā bozca ola bir aş

Ḥālā ki dine gelmedi ol mī-nenümāyed
Olmaya mebāş şimdi gelür yaʿnī mī-bāyed

Mefʿūlü mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
(34b) Yā Rabbī şefīʿüm ola maḫşer güni Aḥmed

Ḥarfü´n-nūn
(Müfteʿilün Fāʿilün Müfteʿilün Fāʿilün)

Nāme biti ney ḳamış ādem adı oldı nām
Etmege nān ṭuz nemek ḳın adına di niyām

Ney ile nāydur düdük ṭabʿa dinildi nihād
Nāve[118] sened hem oluḳ aṣla dinildi nejād

Gökçege naġz[119] dinür dede dimekdür niyā
Şol ki ḳamışlıca yer dindi neyistān aña

Nīk eyü nüḫüst ezel oldı nevā hem naṣīb
Yumuşaḳ adına nerm ḳorḳuya dinür nihīb

Nīl çivid arıḳ nizār örkene dindi nevār
(35a) Nāfe göbek nīm yarım neng daḫı oldı ʿār

Oluḳ adı nāvidān irkeçe dinür nuhāz
Erkege dinildi nerre niʿmet ile şīve nāz

Ġuṣṣaya dindi nijend naġme dimekdür nevā
Deriñe dinür nüġūl lāyıḳı yoḳ nā-sezā

Nehre yayık nuh ṭoḳuz ṭoḳsana daḫı neved
Ṭırnaġa nāḫun dinür ḥamle ile cenk nerd

---

[117] "Meġz beyni ki, baş çanaġınuñ içinde olur. ʿArabī'de, dimāġ dirler. Nūk içinde olan ilige daḫı meġz dirler."
[118] "Nāve miḥrāb, niḥrāb-ı mesciddür. Niʿmetu´l-lah."
[119] "Naġz, eyü ve güzel ve ṣāf maʿnāsına da gelür."

Dindi dilāver(e)[120] nīv yoḳ dimek yaʿnī nīst
Öyleye nīm-rūz dinür daḫı oṭurmak nişest

500 Lüledürür nāyize dölek olan nerm-rev
Nīz daḫı dimedür yeñiye dinildi nev

(35b)

Nīze süñü nījedür günlük ü hem naḫcīr av
Gevişe nīş-ḥūr dinür zūr daḫı oldı nāv[121]

Ḳuvvete neyrū yüzük ḳaşına dindi nigīn
Ḳatıḳ adı nān-ḫūreş ḳamış ev oldı neyīn

Bilmeze nādān dinür azı diş adına nāb
Nāvek oḳoduş oḳı ḳab dinildi (hem) neyāb

Dindi yarup biçmege yaʿnī nekūhīden ol
Oldı nihāden ḳomaḳ burnı ḳazuñ oldı nūl[122]

505 Nīfedürür iç ṭonuñ yaḳası nīşdür diken
Misk otına dindi nāk oturaġa nişīmen

Dindi nişānden daḫı dikmege maḳad nişān
(36a) Nesrīnī gül nesterīn gizlüye dinür nihān

Daḫı neyāmed dimek gelmedi vü nūş bal
Naḫvet ulu ʿaẓamet daḫı fidana nihāl

Dindi nigeh-bān bil ṣaḳlayıcıdur hemīn
Yaşlıya nem-gīn dinür maʿşūḳadur nāzenīn

Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün
Ḳullarına her zamān Rabbimüz ola Muʿīn

Ḥarfü'l-vāv
(Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilāt)

510 Vām borçdur borçluya di vām-dār
Öde borcuñu dimek vāmet-güẕār

[120]"Adı gürbüz ve dilāver kimesnedür. Niʿmetu'l-lah."
[121] "Neşīb, inişe dindi yoḳuş muḳābilidür. Bu maḥallde ġaflet olunmuşdur."
[122] "Nūl-ı mürġ yaʿnī minḳār."

Vīje vīşe ḫāliṣ ü oḳlaġı vān
(36b) Vesnī ḳuma vā[123] geri ḫarāb vīrān

Ḳarış adı vījedür aş adı vā
Vervādur ola āvāz-ı ibtidā

Baḫşişe vāṣā ümīd ṭutmaġa vār
Dirsege vārin (ü) çardaḳ vervār

Oldı vārūn naḫs bed-baḫt vaḫ ẓafer
Daḫı veḫşūr oldı (bir) peyġāmber

Ver eger çirke veḥal vālā bülend
Vīd (ü) veydā yavu ḳılmaḳ gül verd

Atmaca vāşe oñat ḳoşu verz
Vertīc bıldırcın ü ḫūyrād vej

Veş gibi verceş yaʿnī ḥareket
Ḳatı söz verhem eger saña veret
Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
Eyle yā Rab vālideyne raḥmet

Ḥarfü'l-he
(Mefʿūlü Fāʿilātün Mefāʿilün Feʿilāt)

(37a) Hem-derddür derd-veşe di hemdaḫı hir ṭuman
Eşe dinildi hem-dem ü ḥāżır baş oldı hān

Hūş oldı uṣ dindi yeñi aya hem hilāl
Bī-hūde söze hezl bī-naẓīr(e) hemāl

Hemçü tū sencileyin (di) oldı hīd (di) yaba
Hem-rāh yoldaşa dindi ṣavaşla ceng hicā

Hestī ki varlıḳ(a) vü hest dimek oldı var
Hem-zād ikiz hemān ancaḳ di dübdüze hem-vār

Hīş oldı ṣaban oḳı hüşyārdurur ayıḳ
Hem-sāye ḳoñşu vü hem- sāyegī ḳoñşuluḳ

[123] Metinde "ver."

Heşt dindi sekize vü oldı biñ hezār
Heştād seksene hem bülbül adıdur (di) hezār

Heftād yetmiş ü buncılayın dimek hemīn
Hem-nām addaşa hem söyle dindi hīn

Binā ile ince yola dindi hīncār
Yāve dinildi herze vü epsem dinildi hār

Heykel di ṣūrete vaḳte dinür hengām
Elbettedür her-āyīne arām dinildi hām

Mefʿūlü fāʿilātün mefāʿilün feʿilāt
Kitābumı kim oḳırsa ʿilm ola ilhām

Ḥarfü'l-yā
(Müstefʿilātün Müstefʿilātün)

Yezdān Ḫudādur dūst oldı yārān[124]
Yek yaʿnī birdür dübdüze yeksān
Ḳāḍıya yarġuc[125] rüşvet adı yāz
Yarġu yasaḳdur bir kerre yek-bār

Yūhe dinildi delice ṭoġan
Yaḫ dindi buza buzluġa yaḫ-dān

Meymūna yārpū yel pehlevāndur
(37b) Yümn ḫüceste yalıñuz yekāndur

Yāl ḳadd ü ḳāmet hem daḫı boyun
Boyunduruġ yūġ yārdur muʿāvin

Yemām kebūter ḳula ata yekrān
Birin birindür yekān yekān

Birlik yekīdür ṣūret daḫı yāb
Yāfe ʿabes̱ söz ḫarāb yabāb

---

124 "Yelme rīş ṣaḳalı ḳaba kimesneye daḫı dirler."
125 "Yarġucu daʿvā diñleyüp ḥükūmet idüp faṣl idici kimsedür. Niʿmetu'l-lah." "Yāz, rüşvet maʿnāsınadur. Kim ki rüşvet ile ola ger yār, ḥükmü bāṭıl ve kendüsi murdardur."

Yāver yārī tegeltiye yūn
Yek-çend birḳaç düz daḫı yek-būn

Müstefʿilātün müstefʿilātün
Ḫayr ile yād it eyleme maḫzūn

(38a) Bulupdur işbu tuḥfem intihāyı
Ḫudāmuz eyledi luṭf u ʿaṭāyı

Oḳıyanlar hemān dā΄im faḳīre
Umaram ideler ḫayr duʿāyı

Biñ elli üçde[126] olmış idi naẓmı
Biñ altmış ṭoḳuz[127] idi bu Rıżāyī

Alaşehre yine olmuşdı ḳāḍı
Yazup bu nüsḫa(yı) itdi recāyı

Oḳuyup yazalar ṭālib olanlar
Añalar umaram uşbu gedāyı

Ḫuṣūmum ide irżā Ḥaḳ Teʿālā
Ki zīrā eyledüm anda ḳażāyı

Nice aḥkām-ı şerʿiyede lā-büdd
Yañıldum eyledüm nice ḫaṭāyı

Ḫudā ʿafv ide cürmüm umaram ben
Kerem kānı ide luṭf u ʿaṭāyı

Ki zīrā Ḥażret-i Mevlā-yı Ekrem
Kitābumda daḫı hem Muṣṭafāyı

Ḫudāya cümle rāciʿdür żamīrüm
N΄ola yazdumsa baʿżı māsivāmı

İfāde içün itdüm bunı tertīb
Oḳıyanlar ider bundan ṣafāyı

[126]H. 1053/M. 1644.
[127]H. 1069/M. 1659.

(38b)

549 Ḫudā īmānile ḫatm ide āḫir
Duʿā it tārīḫi meded Rıżāyī[128]

Temmetü´l-kitāb fī evāḫir şevvālü´l-ʿaẓam
Sene is̱nā vü ḫemsīn ve mi´e ve elif

KAYNAKÇA

Ahmet Remzi, **Tuhfe-i Remzî Manzum Farsça-Türkçe Sözlük**, (hzl.: Ahmet Kartal), Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

AKÇAY, Yusuf (2010), **Osmanlı Dönemi Sözlükçülüğü ve Karahisari'nin Şamilü'l-Lüga İsimli Sözlüğü Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Bağdadlı İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifin Esmâ-yı Müellifin ve Âsâr-ı Musannifîn**, c.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.

Bağdadlı İsmail Paşa, **İzâhu'l-Meknun fi'z-Zeyli 'Alâ Keşfü'z-Zünun**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. II, İstanbul 1972.

Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 1, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1971.

CEYHAN, Âdem, **Türk Edebiyatında Hz. Ali Vecizeleri**, Öncü Kitap, Ankara 2006.

COŞKUN, Menderes, **Osmanlı Hac Seyahatnemeleri ve Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

ÇAĞIRICI, Mustafa (2006), **Hasan Rızâyî ve Tezkiretü's-Sâlikîn İle Mahmûdiyye Adlı Eserleri Tahkik ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Hasan Rızâyî, **Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi**, Selimiye Kütüphanesi İbrahim Hakkı Konyalı Bölümü, No: 62, 126a-136a.

Hasan Rızâyî, **Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn**, İstanbul Belediyesi Kütüphânesi Osman Ergin Yazmaları, No. 41, 140a-155b.

Hasan Rızâyî, **Kân-ı Ma'ânî**, Manisa İl Halk Kütüphânesi, No: 45 Ak Ze 184-1, 1a-38b.

Hasan Rızâyî, **el-Mahmûdiyye fî Menâkıb-ı Ricâli'l-Bilâd**, Selîmiye Kütüphânesi, İbrahim Hakkı Konyalı, No: 66, 177a- 198b.

Hasan Rızâyî, **Gülistân Şerhi (Cûy-ı Rahmet)**, Süleymaniye Kütüphânesi Rüstem Paşa, No: 869.

İMAMOĞLU, Ahmet Hilmi, **Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede Tuhfe-i Şâhidî Farsça-Türkçe Manzum Sözlük**, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2006.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu, II. Cilt, XVII. Asır, Maarif Vekâleti, İstanbul 1959.

KANAR, Mehmet, **Farsça-Türkçe Büyük Sözlük**, Birim Yayınları, İstanbul 1998.

[128] Düşürdüğü tarih "meded Rıżāyī" H. 1069/M. 1659 tarihini gösterir.

KANAR, Mehmet, **Türkçe-Farsça Sözlük**, Bayrak Yayınları, İstanbul 2007.

KARA, Mustafa, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

KARTAL, Ahmet, **Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, Kurtuba Kitap, İstanbul 2010.

KILIÇ, Atabey, "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-yı Sıbyan", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:20 (2006/1), s. 67-68.

KILIÇ, Atabey, **Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Şâhidî (Metin)**, Turkish Studies Volume 2/4 Fall 2007, s. 516-548.

Mustafa bin Osman Keskin, **Manzume-i Keskin** (hzl.: Atabey Kılıç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı** (hzl.: Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

OLGUN, İbrahim ve DIRAHŞAN Cemşit, **Ferheng-i Farsî-Türkî**, İntişârât-ı Telaş, Ankara 1984.

ÖZ, Yusuf (1996), **Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler,** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, **Lehcetü'l-Lügat** (hzl.: Ahmet Kırkkılıç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

ŞÜKÜN, Ziya, **Farsça-Türkçe Lügati Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziya**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Kolektif, AKM Yayınları, c. VII, İstanbul 2007, s. 352.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, c.7, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.

YILMAZ, Hasan Kâmil, **Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı**, Erkam Yayınları, İstanbul 1990.